

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

HET PATRIMONIAAL STATUUT VAN LANGSTLEVENDE ECHTGENOOT(*)

Inleiding

1. In het geldend Belgisch recht wordt het patrimoniaal statuut van de langstlevende echtgenoot geregeld eensdeels door de wettelijke bepalingen van het Napoleonistisch wetboek van 1804, aangevuld met latere wetwijzigingen, en anderdeels door de voorzieningen die de echtgenoten zelf binnen de wettelijk vastgelegde perken bij huwelijkscontract, schenking of testament treffen.

Een overzicht van de voornaamste aspecten van deze regeling – ook in enkele vreemde wetgevingen – maakt het voorwerp uit van het eerste deel van dit opstel. In het tweede deel wordt de noodzakelijkheid van een wettelijke hervorming op dit stuk onderzocht met een toelichting van de voornaamste problemen.

Deel I. HET STATUUT VAN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOOT IN HET THANS GELDENDE RECHT

I. Overzicht van het statuut van de langstlevende echtgenoot

A. Wettelijke bepalingen tot regeling van het versterf-recht van de langstlevende echtgenoot

2. De wetgever van het Burgerlijk Wetboek heeft aan de langstlevende echtgenoot een zeer ongunstig statuut toegekend. Dit statuut beantwoordde schijn-

baar niet aan zijn opvatting over het huwelijk, maar stemde overeen met de toen geldende begrippen over familie en vermogen¹. De familie steunde uitsluitend op de bloedverwantschap en strekte zich ongeveer zo ver uit als tot waar ze enigszins kon vastgesteld worden, nl. tot de twaalfde graad. Het economisch, sociaal en politiek statuut van de familie was volledig gebaseerd op het vermogen – geheel van hoofdzakelijk onroerende goederen met weinig veranderlijke waarde – bestemd om bij het overlijden van de oudere generatie overgedragen te worden aan de komende generatie, die het best geschikt leek om de voortzetting van de familie en van het familiaal vermogen te verzekeren.

In deze maatschappijvisie kon aan de langstlevende echtgenoot, die geen bloedverwant van de overledene was, slechts een erfrechtelijke aanspraak worden toegekend, indien geen bloedverwanten in de erfrechtelijke graad tot zijn nalatenschap werden geroepen. Zelfs het natuurlijk kind had voorrang.

3. Het is niet duidelijk in welke mate de opstellers van het Burgerlijk Wetboek beseft hebben hoe zij aldus de mogelijkheid voor de langstlevende echtgenoot om in zijn eigen behoeften te voorzien beknotten hebben. De getroffen regeling wordt gewoonlijk verklaard door te verwijzen naar de middelen die de echtgenoten bij huwelijkscontract, schenking of le-

* Bijdrage tot het colloquium gehouden te Antwerpen op 12 mei 1973 en georganiseerd door de Belgische Federatie van Vrouwelijke Universitair-Gediplomeerden, afd. Antwerpen, en door de International Association, Club Antwerpen, onder het thema « De ontbinding van het huwelijk en de patrimoniale gevolgen ervan: het statuut van de langstlevende echtgenoot en de echtscheiding ».

¹ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traité élémentaire de droit civil belge*, IX, 1946, blz. 229 nr 328; J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant, dans la pratique et en droit comparé*, 1970, blz. 499 e.v.

H. VIALLETON, « Famille, patrimoine et vocation héréditaire en France depuis le code civil », in *Mélanges offerts à S. Maury*, 1960, blz. 577 e.v.

gaat kunnen aanwenden om elkaar te bevoordelen : de wetgever van 1804 zou erop vertrouwd hebben dat de echtgenoten zelf de nodige maatregelen zouden treffen². Omdat die maatregelen niet altijd getroffen werden of niet altijd voldoende bleken, werden de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in 1896 aangevuld. Hoewel er stemmen opgegaan zijn om het statuut van de langstlevende echtgenoot in overeenstemming met de sociale realiteit grondig te wijzigen, kwam uiteindelijk slechts een schuchtere hervorming tot stand. Aan het erfrecht en in het bijzonder aan de instelling van de reserve mocht immers niet geraakt worden. De langstlevende echtgenoot bleef dan ook een onregelmatige opvolger, die in volle eigendom slechts kon erven indien hij alleen optrad³ sinds 1919 bij ontstentenis van erfgenamen tot de vierde graad).

4. De wet van 20 november 1896 verleent hem slechts een recht van *vruchtgebruik*. Dit vruchtgebruik zou hem moeten in staat stellen op nagenoeg dezelfde voet te blijven leven ; daar het niet gepaard ging met overdracht van eigendomsrechten, werd geen afbreuk gedaan aan het beginsel, dat de kinderen de erfgenamen bij uitstek dienen te zijn, en indien er geen kinderen zijn, de familie, in de traditionele zin van het woord, haar rechten op het vermogen van de erflater nooit definitief mag verliezen⁴.

Het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot wordt in principe uitgeoefend op de helft van de nalatenschap. Het wordt echter tot een kindsdeel met als maximum een vierde ingekort wanneer er kinderen uit een eerste huwelijk zijn, volgens een reeds elders in het Burgerlijk Wetboek toegepaste regel, dat de kinderen uit een vorig huwelijk geen nadeel mogen ondergaan door het opvolgend huwelijk van hun ouders.

Het vruchtgebruik slaat op de hele nalatenschap als er onder de erfgenamen slechts zijverwanten zijn, andere dan broers of zusters, of hun afstammelingen⁵.

5. Men zegt dat dit vruchtgebruik beantwoordt aan hetgeen de erflater normaal aan de langstlevende had moeten nalaten om hem in staat te stellen verder te leven in materieel zo weinig mogelijk gewijzigde omstandigheden⁶. Dit legt ook uit, waarom de begun-

stingen die de overlevende zou hebben gekregen, aangerekend moeten worden op zijn wettelijk vruchtgebruik, *tenzij* hierbij bedongen werd, dat de erflater zijn echtgenoot wenst te bevoordelen boven hetgeen hem wettelijk toekomt⁷.

Wordt het vruchtgebruik wel berekend op basis van de nalatenschap, waarin om de omvang ervan te bepalen bepaalde beschikkingen fictief herenigd worden met de aanwezige goederen, het wordt echter uitsluitend uitgeoefend op het beschikbaar gedeelte (dus op de goederen die niet op dwingende wijze worden toebedeeld aan die erfgenamen, die aanspraak kunnen maken op een voorbehouden gedeelte van de nalatenschap) ; het vruchtgebruik kan dan nog slechts uitgeoefend worden voor zover het beschikbaar gedeelte niet door schenkingen of legaten van de erflater vervreemd werd⁸. Dit betekent dat het vruchtgebruik het voorbehouden gedeelte van de nalatenschap niet mag bezwaren en dat de langstlevende echtgenoot, die geen aanspraak kan maken op een reservatair deel, geheel onterfd kan worden door de erflater. De langstlevende echtgenoot oefent zijn vruchtgebruik slechts uit als er daarvoor nog voldoende goederen uit het voorbehouden gedeelte overblijven, hoe groot het ook mocht zijn op grond van de berekening op de boedel van de nalatenschap⁹.

6. Rekening houdend met het bijzonder affectief belang dat een overlevende echtgenoot kan hechten aan bepaalde goederen heeft de wetgever van 1896 de mogelijkheid geopend om het vruchtgebruik bij voorkeur te laten uitoefenen op het woonhuis of op het huisraad, en zelfs op de landbouwexploitatie waarin het huis zich bevindt, onder een dubbele voorwaarde : enerzijds dat deze goederen deel uitmaken van de gemeenschap of van de nalatenschap van de erflater, anderzijds dat de waarde ervan die van het gedeelte waarop het vruchtgebruik mag worden uitgeoefend niet overtreft¹⁰. Deze laatste voorwaarde belet echter in de gevallen waarin de nalatenschap uit niet veel meer dan het huis en het huisraad bestaat, dit voorkeurrecht uit te oefenen. De wet op de kleine nalatenschappen heeft op dit stuk enige verbetering gebracht.

7. Te vermelden is, dat buiten de gevallen waarin een voorkeurrecht uitgeoefend kan worden, de erfgenamen de omzetting van het vruchtgebruik in een lijfrente kunnen vorderen, derhalve in een vorderingsrecht dat persoonlijk ten laste van de erfgenamen komt. Aldus wordt de eigendom van bepaalde goederen niet meer rechtstreeks bezwaard, zodat de

² H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, IX, blz. 232 nr. 332 ; P. STIENON, « La position du conjoint survivant en droit comparé », *Rev. prat. not.*, 1968, 153 e.v., inz. 155 nr 2 tot 4 ; H. VIALLETON, *op. cit.*, blz. 588.

³ G. DANKAERT, *Commentaire de la loi du 20 novembre 1896 sur les droits successoraux du conjoint survivant*, II, *Commentaire doctrinal*, 1898, blz. 32 nr 24 e.v. ; G. BAETEMAN en A. VASTERSAVONDT, « De rechten van de overlevende echtgenoot, preadvies Congres Vlaamse Juristenvereniging », *R.W.*, 1969-70, 1505 e.v., inz. 1507.

⁴ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, IX, blz. 240, nr. 343.

⁵ Art. 767, II, § 1 B.W.

⁶ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, IX, blz. 243, nr 349.

⁷ Art. 767, II § 5 B.W. ; H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, IX, blz. 258, nr 371.

⁸ Art. 767, II § 3 en 4 B.W.

⁹ H. DE PAGE en R. DEKKERS, IX, blz. 251, nr 363.

¹⁰ Art. 767, II § 6 B.W.

economische verwezenlijking van die goederen niet langer belemmerd wordt¹¹.

8. Het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot eindigt zoals ieder vruchtgebruik o.m. door overlijden van de rechthebbende, maar ook op grond van bijzondere in de wet van 1896 opgesomde omstandigheden, zoals het tweede huwelijk van de overlevende wanneer er kinderen zijn uit het eerste, de ontzetting uit de ouderlijke macht, of het verlies van voogdij over die kinderen¹².

9. Volgens de wet van 1896 kan de langstlevende echtgenoot binnen het jaar na het overlijden van zijn medeëchtgenoot, een onderhoudsuitkering vorderen ten laste van de nalatenschap, wanneer hij hierop niet voldoende rechten kan doen gelden om in zijn behoeften te voorzien¹³. Dit vorderingsrecht heeft in hoofde van de langstlevende echtgenoot het karakter van een voorbehouden gedeelte: het kan hem niet ontnomen worden en het wordt uitgeoefend vóór de uitkering van de legaten, eventueel op de reserve¹⁴.

10. Dat die wettelijke regeling niet bijzonder voordelig is voor de langstlevende echtgenoot, en evenmin bijzonder rechtvaardig is, bleek reeds in 1896¹⁵. De toen getroffen voorzieningen zouden echter slechts van tijdelijke aard zijn, en moesten als dringende maatregelen in afwachting van een meer diepgaande hervorming beschouwd worden. Deze hervorming kwam nog steeds niet tot stand.

11. Wel werd op 16 mei 1900 een wet van kracht tot regeling van de verdeling van kleine nalatenschappen. De opzet ervan was het behoud van de eenheid van de kleine familiale woning en van bepaalde kleine familiale ondernemingen; hierbij werd een bijzondere rol toebedeeld aan de langstlevende echtgenoot¹⁶.

De kleine nalatenschappen zijn, in de zin van de wet van 1900, zoals zij door de Wet van 20 december 1961 en het K.B. van 31 augustus 1962 gewijzigd werd, nalatenschappen die onroerende goederen betreffen waarvan het kadastraal inkomen niet meer dan 24.000 fr. bedraagt¹⁷.

12. De voornaamste aspecten van deze wetgeving

¹¹ Art. 767, II § 7 B.W.

¹² Art. 767, II § 8 en 9 B.W.

¹³ Art. 205 B.W.

¹⁴ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, I, 3e uitg. 1962, blz. 684, nr 547.

¹⁵ G. DANSART, *op. cit.*, blz. 32, nr 24.

¹⁶ J. DANDOY, « L'attribution préférentielle », in *Le Statut civil du conjoint survivant*, *op. cit.*, blz. 441; adde R.P.D.B., v° Successions, *Appendice, Les petits héritages*, nr 2900; R. DILLEMANS, « Loi du 20 décembre 1961 modifiant la loi du 16 mai 1900 au sujet du régime successoral des petits héritages », *Ann. not. enreg.*, 1962, 93 e.v.

m.b.t. het statuut van de langstlevende echtgenoot zijn de volgende:

a) uitbreiding van het voorkeurrecht: het hiervoren aangehaalde nadeel van het voorkeurrecht uit het Burgerlijk Wetboek wordt opgeheven voor de kleine nalatenschappen. Het vruchtgebruik mag bij voorkeur worden uitgeoefend op de woning, het huisraad of de kleine landbouwonderneming, ook al zijn deze goederen belangrijker in waarde dan het deel waarop het wettelijk vruchtgebruik mag uitgeoefend worden, mits een vergoeding betaald wordt om het verschil te dekken¹⁸. Die vergoeding is niet verschuldigd als er minderjarige kinderen zijn en de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik heeft over hun goederen¹⁹.

b) behoud van de onverdeeldheid: zolang er minderjarige kinderen zijn kan de langstlevende echtgenoot bekomen dat de verdeling van de goederen waarop hij zijn vruchtgebruik bij voorkeur uitoefent, zal uitgesteld worden door de vrederechter²⁰. In de praktijk wordt deze bepaling bijna altijd toegepast, omdat het niet veel nut heeft de verdeling te vragen van goederen die met een vruchtgebruik bezwaard zijn, en omdat het een zeer algemeen verspreid gebruik is de langstlevende echtgenoot in het bezit van de nalatenschap van de vooroverledene te laten²¹.

c) recht van overneming in eigendom: met het oog op het behoud van het gezin in het milieu waarin het verblijft, of waarin sommige leden ervan verblijven, en om de veiling te vermijden van kleine ondernemingen die gevestigd zijn in een onroerend goed dat tevens tot woning dient, heeft de wet van 1900 – aanzienlijk uitgebreid door de wet van 1961 – bepaald, dat de erfgenamen en de langstlevende echtgenoot die woning of die onderneming kunnen overnemen op schatting, mits de overnemer ze in zijn patrimonium behoudt gedurende een periode van vijf jaar en ze zelf bewoont of exploiteert, behoudens door de rechter te beoordelen uitzonderingen²². Bij deze overneming heeft de langstlevende echtgenoot die reeds mede-eigenaar was van de woning of van de onderneming (wegens het gemeenschappelijk karakter van het over te nemen goed, of na schenking of legaat) de voorrang; deze voorrang kan hem niet ontzegd worden door de overledene²³.

Deze voorschriften betekenen een belangrijke afwijking van de regel die aan de erfgenamen het recht toekende om hun voorbehouden goed in natura te ontvangen. Nu krijgen ze, in geval van overneming door een van hen of door de langstlevende echtgenoot, hun deel in waarde. Een uitbreiding van de

¹⁷ Wet van 16 mei 1900, art. 1.

¹⁸ Wet van 16 mei 1900, art. 2.

¹⁹ J. DANDOY, *op. cit.*, blz. 450 e.v.

²⁰ Wet van 16 mei 1900, art. 3.

²¹ J. DANDOY, *op. cit.*, blz. 453.

²² Wet van 16 mei 1900, art. 4.

²³ J. DANDOY, *op. cit.*, blz. 454 tot 465.

erfrechtelijke aanspraak van de langstlevende echtgenoot wat de hoegrootheid betreft ontstaat hierdoor niet. Wel beantwoordt de wet aan de reële bezorgdheid om ondanks de beperkte rechten op de nalatenschap van de vooroverledene de langstlevende echtgenoot het genot te laten van het huisraad, eventueel van de woning waarin de echtgenoten samen hebben geleefd, en bovendien om hem de mogelijkheid te verschaffen een gezamenlijke onderneming voort te zetten²⁴.

B. Regeling van de toestand van de langstlevende echtgenoot bij huwelijkscontract, schenking of testament.

13. Het huwelijksstelsel beoogt niet alleen de regeling van de vermogensrechtelijke verhoudingen tussen de echtgenoten tijdens het huwelijk; het bevat ook bepalingen die hun uitwerking slechts zullen hebben bij de ontbinding van het huwelijk, meestal door overlijden²⁵.

Een onderscheid is te maken tussen de bepalingen die betrekking hebben op het huwelijksstelsel zelf, en de bepalingen die schenkingen betreffen welke ook bij een afzonderlijke overeenkomst kunnen bedongen worden²⁶.

Zo kunnen de bepalingen die de omvang of de wijze van verdeling van de huwelijksgemeenschap regelen, voordelen inhouden voor een van de echtgenoten²⁷, en ook met dat begunstigingsdoel in het huwelijkscontract ingelast worden.

14. Aldus kan – bij wijze van voorbeeld – de omvang van de gemeenschap die volgens het gemene recht de roerende goederen en de aanwinsten omvat, uitgebreid worden door clausules, waarbij bepaalde onroerende goederen in de gemeenschap worden opgenomen: de verdeling ervan kan een voordeel voor de langstlevende uitmaken. De gemeenschap kan ook algemeen zijn, en alle goederen, zowel roerende als onroerende, zowel tegenwoordige als toekomstige, omvatten, waardoor het aandeel van de langstlevende echtgenoot vergroot wordt.

15. Verder kunnen ook bedingen ingelast worden, waarbij van de regel van de verdeling bij helften afgeweken wordt²⁸: de echtgenoten kunnen aan de langstlevende het recht toekennen een bepaald goed uit de gemeenschap vooraf te nemen – eventueel mits betaling van de waarde ervan – waarna het overige bij helften wordt verdeeld; ze kunnen ook aan de langstlevende een groter aandeel dan de helft of

boven zijn helft het deel van de overledene toekennen, hetzij in vruchtgebruik, hetzij in volle eigendom, hetzij deels in vruchtgebruik en deels in volle eigendom.

16. In de praktijk²⁹ blijken huwelijksvoordelen meestal ingelast te worden ten voordele van de langstlevende echtgenoot en uitsluitend voor het geval de gemeenschap door overlijden ontbonden wordt. Dikwijls wordt de hele gemeenschap toebedeeld aan de langstlevende in volle eigendom of in vruchtgebruik als er kinderen uit het huwelijk zijn geboren. De toekenning van de volle eigendom laat de gemeenschapsgoederen definitief overgaan naar het vermogen van de langstlevende, en bij diens overlijden naar zijn bloedverwanten, terwijl de familie van de eerstoverledene geen aanspraak meer kan maken op de goederen die van zijn zijde in de gemeenschap waren gevallen. Dit wordt zelden door de echtgenoten als een bezwaar beschouwd. Dezelfde toebedeling in volle eigendom, zelfs bij het bestaan van afstammelingen, wordt ook rechtmatig geacht, nu de langstlevende de gemeenschap heeft helpen opbouwen. Toch wordt de toebedeling meestal gereduceerd tot het vruchtgebruik op het deel van de eerstoverledene wanneer er kinderen zijn, uit vrees dat de langstlevende te kwistig of onrechtvaardig ten nadele van deze kinderen beschikt over het hem toegekende deel.

17. Kenmerkend is dat het Burgerlijk Wetboek deze voordelen niet onderwerpt aan de regels van schenkingen en legaten: ze moeten niet toegerekend worden op het wettelijk erfdeel van de langstlevende echtgenoot, noch beperkt blijven tot het beschikbaar gedeelte van de nalatenschap van de erflater, voor zover ze gemeenschapsgoederen tot voorwerp hebben³⁰. Ze worden echter wel ingekort ten belope van het beschikbaar gedeelte als er kinderen zijn uit een eerste huwelijk van de erflater³¹; deze bepaling heeft tot doel de eventuele buitensporige schenkingen ten voordele van de tweede echtgenoot te beperken: kinderen uit een eerste huwelijk moeten volgens het Burgerlijk Wetboek beschermd worden tegen hun stiefvader of stiefmoeder op grond van een vermoeden van bedrog³².

²⁹ M. GREGOIRE, « Le statut civil du conjoint survivant dans la pratique quotidienne », in J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, op. cit., blz. 177, nr 58; J.-L. RENS en G. VAN OOSTERWIJCK, De toestand van de langstlevende echtgenoot, bijdrage voor het congres van de Belgische notarissen, « Het notariaat, bron van recht en rechtszekerheid », uitg. Kon. fed. van Belgische notarissen, 1973, blz. 327 e.v.

³⁰ Art. 1516 en 1525 B.W.; J. RENAULD, op. cit., blz. 592, nr 994; H. DE PAGE en R. DEKKERS, op. cit., VIII, 2, blz. 1661, nr 1576.

³¹ Art. 1496, lid 2, art. 1527, lid 3 B.W.; J. RENAULD, loc. cit.

³² H. DE PAGE en R. DEKKERS, op. cit., X, 2, blz. 1020, nr 1300; id., VIII, 2, blz. 1669, nr 1587.

²⁴ J. DANDOY, op. cit., blz. 465.

²⁵ H. DE PAGE en R. DEKKERS, op. cit., X, 1, blz. 137, nr 52.

²⁶ J. RENAULD, *Droit patrimonial de la famille*, I, *Les régimes matrimoniaux*, 1971, blz. 274, nr 392 e.v.

²⁷ J. RENAULD, op. cit., blz. 592, nr 944.

²⁸ J. RENAULD, op. cit., blz. 819, nr 1427 e.v.

18. De schenkingen bij huwelijkscontract bedoeld zijn de begunstingen die eigen goederen tot voorwerp hebben), de schenkingen tijdens het huwelijk gedaan, en de legaten aan echtgenoot zijn onderworpen aan de beperkingen die uit de instelling van de reserve voortspuiten³³.

19. De reserve of het voorbehouden gedeelte is een deel van de nalatenschap dat op dwingende wijze aan bepaalde erfgenamen (afstammelingen en bloedverwanten in opgaande lijn) wordt toegekend, ongeacht iedere andere wilsuiting van de erflater. Deze laatste kan alleen vrij beschikken of niet over het ander deel van de nalatenschap, t.w. het beschikbaar gedeelte³⁴. De omvang van dit deel hangt af van de hoedanigheid en het aantal van de reservataire erfgenamen. Voor de begiftigingen tussen echtgenoten is de omvang van het beschikbaar gedeelte op een bijzondere wijze vastgesteld :

a) komt de langstlevende echtgenoot in samenloop met bloedverwanten in de opgaande lijn, dan kan aan de langstlevende echtgenoot niet alleen het gewoon beschikbaar gedeelte toegekend worden, doch tevens het vruchtgebruik op het voorbehouden deel van deze bloedverwanten³⁵ ;

b) zijn er afstammelingen, dan kan aan de langstlevende echtgenoot of een vierde in volle eigendom en een vierde in vruchtgebruik, of de helft in vruchtgebruik toegekend worden. Hier wordt geen rekening gehouden met het aantal afstammelingen – zoals voor de bepaling van het gewoon beschikbaar gedeelte (dat naar gelang van het geval een vierde, een derde of de helft van de nalatenschap bedraagt) – zodat dit bijzonder beschikbaar gedeelte soms groter, soms kleiner zal zijn dan het gedeelte waarover de erflater ten voordele van derden kan beschikken³⁶.

c) zijn er kinderen uit een vorig huwelijk van de erflater, dan is het beschikbaar gedeelte in hoofde van de tweede echtgenoot kleiner dan (ten hoogste gelijk aan) het beschikbaar gedeelte ten voordele van derden ; het bedraagt een kindsgedeelte, met als maximum een vierde van de hele nalatenschap. Ook deze bepaling is in de wet opgenomen uit vrees voor bedrieglijke benadeling van de rechten van de kinderen³⁷.

20. Het bijzonder beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten vormt het maximum van wat bij schenking of legaat aan de langstlevende kan toegekend worden. Schenkingen en legaten mogen nooit het voorbehou-

den deel van de kinderen aantasten ; in bepaalde gevallen moeten zij kleiner zijn dan wat aan een derde toegekend kan worden³⁸. Beschikkingen die het beschikbaar gedeelte overtreffen, moeten in principe bij de vereffening van de nalatenschap ingekort worden. Dat dit in de praktijk weinig voorkomt³⁹ kan beschouwd worden als een gevolg van het voorzichtig optreden van de notaris bij het opmaken van het huwelijkscontract, de akte van schenking of het testament, maar ook in belangrijke mate als een uiting van eerbied van de kinderen voor de door hun ouders getroffen voorzieningen⁴⁰.

21. De praktijk toont trouwens aan, dat de meeste voorzieningen door de echtgenoten tijdens het huwelijk (meer dan bij huwelijkse voorwaarden⁴¹) getroffen worden met het doel de kinderen ertoe te bewegen de langstlevende echtgenoot in het bezit van de nalatenschap te laten⁴². Aldus wordt aan de langstlevende het grootste beschikbaar gedeelte in volle eigendom en vruchtgebruik, of het vruchtgebruik op de hele nalatenschap toegekend : de last die hierdoor op de nalatenschap weegt, kan de kinderen ervan weerhouden de veiling te vorderen van goederen waarop zij slechts rechten in blote eigendom hebben. In feite wordt de langstlevende echtgenoot in negen van de tien gevallen in het bezit van de hele nalatenschap gelaten⁴³.

Zijn er geen afstammelingen, dan wordt meestal de formule van de toekenning van de nalatenschap in volle eigendom aan de langstlevende toegepast, met soms een voorbehoud voor eigen goederen ten voordele van broers of zusters van de eerstoverledene⁴⁴.

II. Overzicht van het statuut van de langstlevende echtgenoot in het Nederlands, Duits en Frans recht

A. Nederland

22. Sinds 1923 is de langstlevende echtgenoot ten opzichte van de nalatenschap van de eerstoverledene gelijkgesteld met een kind : hij heeft recht op een kindsgedeelte in volle eigendom, en, bij ontstentenis van afstammelingen, op de hele nalatenschap met uitsluiting van iedere bloedverwant van de overledene. Het deel van een tweede echtgenoot is echter altijd beperkt tot een vierde als er kinderen uit het vorige huwelijk zijn. Daarbij dient rekening te worden gehouden met het wettelijk huwelijksstelsel van algemene gemeenschap, waarin in principe alle goe-

³³ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, VIII, 2, blz. 1661, nr 1576.

³⁴ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, VIII, 2, blz. 1499, nr 1404 en blz. 1509, nr 1406.

³⁵ Art. 1094, lid 1 B.W. en 915 B.W.

³⁶ Art. 1094, lid 2 B.W., cf. art. 913 B.W.

³⁷ Art. 1098 B.W.

³⁸ H. DE PAGE en R. DEKKERS, *op. cit.*, VIII, 2, blz. 1653, nr 1565.

³⁹ R. DILLEMANS, *De erfrechtelijke reserve*, 1960, blz. 242, nr 339 e.v.

⁴⁰ R. DILLEMANS, *op. cit.*, blz. 247, nr 345.

⁴¹ J.L. RENS en G. VAN OOSTERWIJCK, *op. cit.*, blz. 342.

⁴² M. GREGOIRE, *op. cit.*, blz. 167, nr 49 ; J.L. RENS en G. VAN OOSTERWIJCK, *op. cit.*, blz. 338-339.

deren van de echtgenoten vallen en die goederen na de ontbinding bij helften verdeeld worden. Bedingen van ongelijke verdeling, zelfs van toekenning van de hele gemeenschap aan de langstlevende echtgenoot, kunnen in het huwelijkscontract ingelast worden; schenkingen en legaten kunnen eveneens in het huwelijkscontract opgenomen worden; een en ander onder voorbehoud van de rechten van de reservataire erfgenamen (legitimarissen). Hier zij het belangrijke arrest van de Hoge Raad van 30 november 1945 (De Visser-Harms) vermeld: de beschikkingen door echtgenoten onderling getroffen ten voordele van de langstlevende onder hen zijn geen schenkingen doch de uitvoering van een natuurlijke verbintenis om in de behoeften van de langstlevende te voorzien⁴⁵.

23. Onlangs zijn Boek I en enkele bepalingen van Boek II van het nieuwe Nederlands Burgerlijk Wetboek in werking getreden (1 januari 1970). Hierdoor zijn de discriminerende wettelijke bepalingen ten nadele van een tweede echtgenoot op het vlak van zijn aanspraak op huwelijksvoordelen, erfrecht en schenkingen van zijn medeëchtgenoot afgeschaft⁴⁶.

24. De indiening van het voorstel Meijers tot hervorming van Boek IV van het Burgerlijk Wetboek is de aanleiding geweest tot een grondige discussie en tot een volledig nieuwe beschouwing van de toestand van de langstlevende echtgenoot. Na verscheidene wijzigingen en besprekingen wordt nu voorgesteld aan de langstlevende zijn erfdeel voor te behouden, hem een verzorgingsrecht en een recht van voorafneming op de inboedel toe te kennen⁴⁷.

25. Het voorbehouden erfdeel van de langstlevende echtgenoot zou als een bijzonder legaat uitgekeerd worden. Het is te beschouwen als een forfaitair minimum, dat gelijk is aan een kindsdeel en uitgekeerd wordt in geld, ongeacht de behoeften van de langstlevende echtgenoot. Blijkt dit ontoereikend te zijn, dan kan nog aanspraak worden gemaakt op een verzorgingsrecht, dat eveneens in principe in de vorm van een legaat van een geldsom ten laste en ten belope van de nalatenschap komt en eventueel op het deel van de reservataire erfgenamen zal wegen: het belang van de kinderen moet wijken voor dat van de echtgenoot⁴⁸.

26. Het recht van voorafneming geeft aan de langstlevende tevens de mogelijkheid om de inboedel van de gemeenschappelijke woning – doch niet de woning

⁴³ M. GREGOIRE, *op. cit.*, blz. 114, nr 11 e.v.

⁴⁴ M. GREGOIRE, *op. cit.*, blz. 175, nr 75.

⁴⁵ A. VASTERSAVONDTS, « Le conjoint survivant en droit néerlandais », in J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, *op. cit.*, blz. 327 e.v.

⁴⁶ Zie A. VASTERSAVONDTS, *op. cit.*, blz. 334.

⁴⁷ A. VASTERSAVONDTS, *op. cit.*, blz. 334.

zelf noch de onderneming of haar toebehoren – die tot de nalatenschap of de huwelijksgemeenschap behoort, tot zich te nemen ten belope van een waarde van 15.000 gulden, zonder enige vergoedingsverplichting tegenover de nalatenschap of de gemeenschap. Dit recht vermindert het wettelijk erfrecht van de langstlevende echtgenoot niet, en het kan hem evenmin ontnomen worden⁴⁹. Het kan voorkomen dat door de uitoefening van dit recht het grootste deel van de nalatenschap opgeslorpt wordt; dit werd bij de bespreking ingezien en aanvaard, omdat het past de langstlevende echtgenoot in een zelfde affectief kader te laten leven. Het hele voorstel steunt op het idee dat het erfrecht het gezin moet dienen en niet de familie, en tevens dat het door de erflater nagelaten vermogen in de meeste gevallen zal gegroeid zijn uit besparingen door gezamenlijke inspanningen van de echtgenoten verwezenlijkt, waardoor de langstlevende echtgenoot het recht zal hebben hierop in zijn persoonlijk onderhoud te voorzien. Dit alles zou de erfrechtelijke positie van de langstlevende echtgenoot in overeenstemming brengen met de levende rechtsopvattingen, aldus de Nederlandse commentatoren⁵⁰.

B. Duitsland

27. Aan de langstlevende echtgenoot wordt een wettelijk erfdeel in volle eigendom, een voorbehouden deel en een recht op voorafneming in de nalatenschap van de eerstoverledene toegekend. Indien de echtgenoten getrouwd zijn onder het wettelijk huwelijksstelsel van « Zugewinngemeinschaft » gelden bijzondere regels ten voordele van de langstlevende echtgenoot⁵¹.

28. a) De erfrechtelijke aanspraak van de langstlevende echtgenoot volgens het gemene recht.

De langstlevende echtgenoot heeft een wettelijk erfdeel in volle eigendom op de nalatenschap van de vooroverledene. Zijn erfdeel bedraagt een vierde van de nalatenschap, als hij in samenloop met afstammelingen van de erflater optreedt, de helft als hij in samenloop komt met de ouders van de erflater, hun afstammelingen of hun ouders. Bij ontstentenis van erfgenamen van deze orde erft hij het geheel van de nalatenschap. De helft van het wettelijk erfdeel vormt een voorbehouden deel dat in waarde, niet in natura wordt uitgeoefend.

⁴⁸ K. WIERSMA, « Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, in het bijzonder naar het ontwerp boek IV nieuw Nederlands burgerlijk wetboek », *T.P.R.*, 1967, blz. 90.

⁴⁹ A. VASTERSAVONDTS, *op. cit.*, blz. 341; K. WIERSMA, *op. cit.*, blz. 88.

⁵⁰ K. WIERSMA, *op. cit.*, blz. 92; POLAK, « Het nieuwe erfrecht », *W.P.N.R.*, 1965, nr 4871, blz. 386.

⁵¹ De bronnen voor dit deel van de uiteenzetting werden geput bij M. HANOTIAU, « Le conjoint survivant en droit allemand », in J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, *op. cit.*, blz. 369 tot 423.

Het recht van voorafneming van de langstlevende echtgenoot slaat op de goederen van de erflater die bestemd waren voor de gemeenschappelijke huishouding, en op de huwelijks giften; de langstlevende mag deze goederen volledig voorafnemen als hij opkomt met de ouders van de erflater, hun afstammelingen of hun ouders; hij zal echter niet meer kunnen nemen dan wat vereist is voor de voortzetting van een aan zijn toestand aangepast huishouden, als hij in samenloop met kinderen van de erflater optreedt, omdat zijn recht moet beperkt worden ten voordele van het recht van de kinderen om hun eigen huishouden op te richten en te ontwikkelen. Het recht van voorafneming kan de langstlevende echtgenoot ontnomen worden door de erflater.

29. b) Het specifiek statuut van de langstlevende echtgenoot getrouwd onder het wettelijk huwelijksstelsel.

Het wettelijk huwelijksstelsel is dat van de « Zuewinnegemeinschaft ». Deze gemeenschap kan omschreven worden als een scheiding van goederen met een verrekening van de verwezenlijkte aanwinsten op het einde van het huwelijk in dier voege dat het bedrag van de vermogenstoename van beide echtgenoten vergeleken wordt en aan de echtgenoot wiens verrijking de kleinste is, een vordering tot beloop van de helft van het verschil wordt toegekend.

30. Bij ontbinding door overlijden echter geschiedt de perequatie van de vermogensvermeerderingen principieel op een forfaitaire basis. De juiste waarde van die vermeerderingen wordt niet berekend. De langstlevende echtgenoot ontvangt bij wijze van vereffening van het stelsel en boven zijn erfdeel een vierde van de nalatenschap – zelfs al was zijn vermogen niet minder in waarde toegenomen dan dat van de overledene. Dit betekent een mogelijke aantasting van het voorbehouden deel van andere erfgenamen. Eén beperking bestaat hierbij: de langstlevende echtgenoot is ertoe gehouden op zijn erfdeel het nodige vooraf te nemen om een behoorlijke opvoeding van de kinderen uit het eerste huwelijk van de erflater te verzekeren.

De forfaitaire perequatie is echter niet toepasselijk wanneer de langstlevende echtgenoot ontferd werd of afstand van de nalatenschap gedaan heeft. In beide gevallen geschiedt dan de perequatie op grond van de werkelijke waardevermeerderingen van de vermogens; tevens wordt het voorbehouden deel op de nalatenschap toegekend.

De forfaitaire perequatie is eveneens uitgesloten, wanneer de langstlevende echtgenoot niet als wettelijke erfgenaam maar als legataris of aangestelde erfgenaam tot de nalatenschap komt.

31. Deze wetgeving verzekert ongetwijfeld aan de langstlevende echtgenoot een gunstig statuut, gerechtvaardigd door de tussen de echtgenoten tot stand ge-

brachte hechte levensgemeenschap, ook wanneer daardoor andere familieleden achtergesteld worden.

Toch heeft het stelsel veel kritiek uitgelokt, vooral op de forfaitaire perequatie van de vermogens, die de werking en de opzet van het wettelijk stelsel – deelneming in elkaars aanwinsten op grond van gelijkheid – niet eerbiedigt en die de techniek van het huwelijksgoederenrecht en die van het erfrecht verwardt. De echtgenoten kunnen weliswaar deze bijzondere erfrechtelijke perequatie uitsluiten en terugvallen op de op zichzelf reeds zeer gunstige regeling van het wettelijk erfrecht, het voorbehouden gedeelte, het recht op voorafneming, de sociale voorzieningen en de eventuele levensverzekering.

C. Frankrijk

32. De huidige regeling van de toestand van de langstlevende echtgenoot is het resultaat van een evolutie. Langzaam maar zeker is de « vreemde » in de familie van de overledene de volwaardige erfgenaam van deze laatste geworden⁵².

33. De basis van zijn huidig statuut blijft evenwel nog de Wet van 9 maart 1891 (die model stond voor de Belgische wet van 1896). De erfrechtelijke aanspraak van de langstlevende echtgenoot slaat in principe op een deel van de nalatenschap in vruchtgebruik, uitzonderlijk op de volle eigendom ervan. Ongeveer zoals in België kent art. 205 C. civ. hem ook een onderhoudsgeld toe. Wel is, ten gevolge van een hele reeks wetgevende maatregelen, de langstlevende echtgenoot een volwaardige erfgenaam geworden – die niet meer in het bezit moet gesteld worden van de goederen waarop zijn erfrecht slaat – en is, vergeleken met de toestand van de Belgische langstlevende echtgenoot, zijn aanspraak op de nalatenschap zowel in vruchtgebruik als in volle eigendom uitgebreid⁵³.

34. Het vruchtgebruik dat de langstlevende echtgenoot verkrijgt, slaat op een vierde als de erflater kinderen nalaat, zonder dat hierbij onderscheid wordt gemaakt tussen kinderen uit een vorig huwelijk en kinderen uit het huwelijk met de langstlevende, of tussen wettige, natuurlijke of geadopteerde kinderen, tenminste voor zover die natuurlijke kinderen samen met andere kinderen optreden.

Het vruchtgebruik slaat op de helft van de nalatenschap als de erflater broers of zusters (of hun af-

⁵² R. PIRET, « L'évolution du droit successoral belge et du droit successoral français depuis 1804 », *Ann. dr. sc. pol.*, 1948, 107 e.v.; R. HOUIN, « La réforme du droit successoral en France », *J.T.* 1958, 357 e.v.; E.L. BACH, « Contribution à l'étude de la condition juridique du conjoint survivant », *R.T.D.C.*, 1965, 545 e.v.

⁵³ H. RADOUANT, « Les droits successoraux du conjoint survivant », *Ann. fac. dr. Liège*, 1958, 273 e.v.

stammelingen) nalaat, of bloedverwanten in de opgaande lijn van moeders- en vaderszijde.

35. De langstlevende echtgenoot bekomt de volle eigendom over de helft van de nalatenschap wanneer er slechts bloedverwanten in de opgaande lijn van één zijde zijn, of slechts gewone zijverwanten (t.w. andere dan broers of zusters of hun afstammelingen) van de andere zijde. De helft in volle eigendom komt hem eveneens toe als hij enkel erft in samenloop met tijdens het huwelijk verwekte natuurlijke kinderen (of met deze natuurlijke kinderen en gewone zijverwanten).

Slechts wanneer de overledene geen enkele bloedverwant in erfelijke graad of enkel gewone zijverwanten nalaat, erft de langstlevende echtgenoot de volle eigendom van de hele nalatenschap⁵⁴.

36. Ten aanzien van het beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten kwamen er verschillende wetswijzigingen tot stand⁵⁵.

De echtgenoten kunnen thans ten voordele van elkaar altijd ten minste over zoveel beschikken als ze dat ten voordele van een derde kunnen doen. Zo kan de langstlevende echtgenoot, als hij tot de nalatenschap komt samen met gemeenschappelijke kinderen, ofwel het gewoon beschikbaar gedeelte ontvangen, ofwel een vierde in volle eigendom en drie vierden in vruchtgebruik, of nog de hele nalatenschap in vruchtgebruik, wat betekent dat het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot de reserve van de kinderen volledig kan aantasten. Er wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen de gevallen waarin alleen tijdens het huwelijk verwekte kinderen (wettige of natuurlijke kinderen in samenloop met wettige kinderen) en de gevallen waarin ook kinderen uit een eerste huwelijk erven. Komen echter uitsluitend tijdens het huwelijk verwekte natuurlijke kinderen tot de nalatenschap van de overleden echtgenoot, dan wordt het beschikbaar gedeelte uitgebreid tot drie vierden van de nalatenschap in volle eigendom, ofwel de helft in volle eigendom en de helft in vruchtgebruik, of nog de hele nalatenschap in vruchtgebruik. In geval van samenloop met bloedverwanten in de opgaande lijn bedraagt het beschikbaar gedeelte ten voordele van de langstlevende echtgenoot, behoudens het gedeelte dat ook ten voordele van derden beschikbaar is, tevens de blote eigendom van het voorbehouden deel van de bloedverwanten in de opgaande lijn.

37. Het statuut van de langstlevende echtgenoot

⁵⁴ Zie voor de laatste stand van de wetgeving waarin ook de wijziging door de Wet van 3 januari 1972 op de afstamming wordt besproken, G. MORIN en J.L. AUBERT, « La loi du 3 janvier 1972, II, Les successions et les libéralités », *Rép. Défrenois*, 1972, blz. 322, nr 134 e.v.

⁵⁵ Zie G. MORIN en J.L. AUBERT, *op. cit.*, *Rép. Défrenois*, 1972, blz. 477, nr 178 e.v.; zie hierover meer uitgebreid in J. DANDOY, *op. cit.*, blz. 467 e.v.

wordt ook beïnvloed door de wettelijke bepalingen inzake toekenning bij voorkeur van bepaalde goederen uit een nalatenschap. Op dit punt is de Franse wetgever verder gegaan dan de Belgische, daar hij reeds in 1938 het principe heeft laten varen dat iedere kavel bij de verdeling in natura zoveel mogelijk op een zelfde wijze moest worden samengesteld.

De rol die aan de langstlevende echtgenoot wordt toebedeeld met betrekking tot de uitoefening van een voorkeurrecht is ook niet geheel dezelfde als in België. Twee onderscheiden reeksen bepalingen dienen in dit verband vermeld te worden⁵⁶.

a) In de eerste plaats zijn er de wettelijke bepalingen die een familiaal goed en de woning betreffen en die veel gelijkenis vertonen met die van de Belgische wet van 1900: met het oog op de bescherming van familiale belangen regelen ze de mogelijkheid van gedwongen behoud van de onverdeeldheid en de toekenning op schatting aan een van de mededeelgenoten, met een recht van voorkeur voor de langstlevende echtgenoot.

b) De wetgeving op het behoud van de onverdeeldheid van de ondernemingen en de toekenning ervan bij voorkeur aan een van de echtgenoten – in België opgenomen in het kader van de regeling van kleine nalatenschappen en door gelijkaardige principes beheerst als de bepalingen die de gezinswoning betreffen – is in Frankrijk veeleer ondergeschikt gemaakt aan overwegingen van economische aard. Ze slaat op alle ondernemingen (industriële ondernemingen zowel als handels-, ambachts- en landbouwbedrijven) die een « economische eenheid » vormen en waarvan de exploitatie door de activiteit van de overledene zelf of van zijn echtgenoot werd bevorderd, ongeacht de waarde ervan. Bij de toekenning van zulke ondernemingen heeft de langstlevende geen bevoorrechte positie: in de eerste plaats komen in aanmerking de geschiktheid om de exploitatie voort te zetten en het feit dat diegene die de toekenning vraagt er persoonlijk aan heeft meegewerkt (voor erfgenamen, niet voor de langstlevende echtgenoot, is de voorwaarde ook vervuld als de medeëchtgenoot heeft meegewerkt). Deze wettelijke bepalingen zijn nog aangevuld door andere, die betrekking hebben op het recht van toekenning van het huurceel en van de gebouwen.

38. Ten slotte zij nog vermeld, dat de Wet van 13 juli 1965 het huwelijksvermogenrecht heeft gewijzigd en een stelsel van gemeenschap van aanwinsten als wettelijk stelsel heeft ingevoerd, waardoor noodzakelijkerwijze de bij de ontbinding te verdelen boedel beperkter zal zijn dan voorheen. Wel heeft die wet de mogelijkheden tot toekenning van voordelen aan de langstlevende echtgenoot verruimd, o.m. wat betreft de ongelijke verdeling en de voorafneming van

⁵⁶ J. DANDOY, *op. cit.*, blz. 467 e.v.

bepaalde goederen – gemeenschapsgoederen of eigen goederen – eventueel toegekend tegen betaling van de waarde ervan⁵⁷.

39. De wetgevende evolutie heeft de langstlevende echtgenoot een erfrechtelijke roeping gegeven die meer aan zijn affectieve en materiële banden met de overledene beantwoordt dan de loutere toekenning van hetgeen nodig is om hem een « behoorlijk bestaan » te verzekeren. Toch blijft de gedachte dat het vermogen bij voorrang moet toekomen aan de bloedverwanten zeer sterk de toestand van de langstlevende echtgenoot beïnvloeden. De uitbreiding van zijn erfrechtelijke aanspraak komt in hoofdzaak slechts neer op een uitbreiding van zijn vruchtgebruik⁵⁸.

Deel II. DE HERVORMING VAN HET STATUUT VAN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOOT IN HET BELGISCH RECHT

I. Noodzakelijkheid van een hervorming

40. De wetgeving van de ons omringende landen heeft aan de langstlevende echtgenoot m.b.t. de nalatenschap van de eerstoverledene een plaats toegekend, die beantwoordt aan de door de langstlevende tijdens een leven van gemeenschappelijke inspanningen voor het bereiken van gemeenschappelijke doelstellingen vervulde rol.

In België heeft men zich nog niet kunnen losmaken van de ideeën over de traditionele familie en over het behoud van de goederen in die familie. Het wetsontwerp van 17 februari 1969 gaat ook nog niet heel ver in de toekenning van een meer waardevolle positie aan de langstlevende echtgenoot⁵⁹.

41. Toch zouden de nieuwe begrippen over gezin en vermogen, zoals ze in de overtuiging van de bevolking blijken te zijn doorgedrongen, ook in de wetgeving moeten opgenomen worden. Het hoeft geen uitgebreid betoog dat de traditionele familie heeft plaats gemaakt voor de engere groep, het gezin, gevormd door man en vrouw en de kinderen die nog niet zelfstandig zijn⁶⁰. In het algemeen kan ook wor-

⁵⁷ J. DANDROY, *op. cit.*, blz. 485 e.v.; P. STIENON, « La position du conjoint survivant en droit comparé », *Rev. prat. not.*, 1968, blz. 178, nr 26.

⁵⁸ Zie H. VIALLETON, *op. cit.*, blz. 588 e.v.; E.L. BACH, *op. cit.*, blz. 564 e.v.

⁵⁹ *Parl. Doc. Senaat*, zitt. 1968-69, nr 200; zie de kritiek hierover van G. BAETEMAN en A. VASTERSAVONDT, *op. cit.*, blz. 1505 e.v.; cf. ook W. DELVA, « Opties voor een moreel verantwoord huwelijksrecht », in *Recht in Beweging, Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. Ridder R. Victor*, 1973, blz. 309 e.v. inz. 317.

⁶⁰ Zie hierover o.a. R. SAVATIER, *Les Métamorphoses économiques et sociales du droit privé d'aujourd'hui*, 2e série, *L'Universalisme renouvelé des disciplines juridiques*, 1959, blz. 33, nr 19; J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, *op. cit.*, « Conclusions », blz. 532.

den vastgesteld, dat de eigendom niet meer bestaat in het grootgrondbezit uit de tijd van het Burgerlijk Wetboek, maar in een meer gespreid bezit van niet geërfde goederen, verkregen door persoonlijke arbeid en in hoofdzaak bestemd tot gebruik door het eigen gezin⁶¹. Door de medewerking van *beide* echtgenoten bij de totstandkoming van dit bezit, waarvan de gezinswoning het belangrijkste bestanddeel vormt, komt na het overlijden van een van hen aan de langstlevende een voorkeur toe die niemand ontkent, maar waarvan de technische verwezenlijking aanleiding geeft tot uiteenlopende standpunten. Van de verschillende opties die in dit verband kunnen genomen worden wordt hierna een overzicht gegeven.

II. Inhoud en strekking van de hervorming

A. Mogelijke technieken die kunnen aangewend worden voor de verwezenlijking van de hervorming

42. De regeling van de toestand van de langstlevende echtgenoot kan beschouwd worden als de toekenning van hetgeen nodig is opdat hij verder een behoorlijk bestaan zou kunnen leiden, of als de voortzetting van de echtelijke solidariteit ook na het overlijden⁶². Naargelang de nadruk wordt gelegd op een of ander aspect van deze regeling, kan een beroep gedaan worden of op de techniek van het erfrecht of op die van het huwelijksvermogensrecht. In het patrimoniaal huwelijksrecht zijn ongetwijfeld vele mogelijkheden te bedenken om de langstlevende verder het genot te laten hebben van de vruchten van wat hij samen met de eerstoverledene heeft verwezenlijkt, vooral wanneer die vruchten in een gemeenschap samengebracht en voor gemeenschappelijke doeleinden bestemd zijn. In dit verband echter wordt meestal verwezen naar de vrijheid van de echtgenoten om van een verdeling bij helften van het huwelijksvermogen af te wijken, maar deze verdeling blijft men beschouwen als de regel die het stelsel van gemeenschap kenmerkt, en waarvan de afwijkingen door de echtgenoten zelf in de regeling van hun huwelijksstelsel moeten opgenomen worden. Dit aspect van de hervorming wordt wel ingezien⁶³, maar de geboden oplossingen worden geacht niet voldoende te zijn, zodat het noodzakelijk blijkt vooral in het erfrecht een algemene verbetering van de toestand van de langstlevende echtgenoot te bewerkstelligen.

⁶¹ R. SAVATIER, *op. cit.*, blz. 172, nr 139; J. RENAULD, *op. cit.*, blz. 533.

⁶² C. RENARD, *Le régime matrimonial de droit commun*, 1960, blz. 298.

⁶³ Zie J. RENAULD, « Rapport introductif », in *Travaux de la 2e journée d'Etudes juridiques de J. DABIN, Les régimes matrimoniaux*, 1966, blz. 37, nr 44 e.v., inz. nr 46; C. RENARD, *op. cit.*, blz. 40, nr 41.

B. *Aanpassing van het huidige erfrecht aan de werkelijke positie van de langstlevende echtgenoot*

43. 1. – Het is thans algemeen aanvaard, dat de langstlevende echtgenoot niet langer als « onregelmatige erfopvolger » tot de nalatenschap van de eerstoverledene mag komen, maar op de hoedanigheid van wettige erfgenaam aanspraak moet kunnen maken, en vooral dat hij niet meer moet vragen in het bezit te worden gesteld van de goederen waarop hij zijn erfrecht kan uitoefenen. In die richting gaat ook het wetsontwerp van 1969⁶⁴.

44. 2. – Veel minder eenvoudig is het bepalen van de aard van de rechten waarop de langstlevende aanspraak zal kunnen maken. Het gehele probleem wordt beheerst door het bestaan van twee verhoudingen in het gezin, die noodzakelijkerwijze verschillende uitzichten vertonen en tot wrijvingen aanleiding kunnen geven⁶⁵: er is enerzijds de verhouding tussen de echtgenoten onderling, en anderzijds de verhouding tussen de echtgenoten en de kinderen. Tussen de echtgenoten bestaat er een op genegenheid en op een verplichting tot wederzijdse hulp gegronde levensgemeenschap. Niet te aanvaarden is, dat dit alles door het overlijden van een van hen zou wegvallen. Tussen de echtgenoten en de kinderen echter is de verhouding veel meer naar de toekomst gericht en beantwoorden de patrimoniale rechten die eruit voortvloeien aan de drang van iedere mens om zichzelf te zien voortduren in de nieuwe generatie; het steeds hiermede verbonden onbeperkbaar recht op een deel van het vermogen van de ouders, tegenstrijdig met de verplichtingen tegenover de langstlevende echtgenoot, vormt de spil van het hier onderzochte probleem. Daarbij kan overigens de traditionele familie niet helemaal uitgesloten worden zolang verdedigd wordt, dat bepaalde goederen, vooral bij ontstentenis van afstammelingen, niet definitief naar de familie van de medeëchtgenoot mogen overgaan, omdat ook de familie van de eerstoverledene aanspraak mag maken op hetgeen hij verworven heeft, ook al heeft hij dat niet in het minst aan zijn familie te danken. De verenging van de banden in de familiale verhoudingen wordt nog niet als een doorslaggevende reden beschouwd om reeds uitsluitend de gezinsverhoudingen in aanmerking te nemen, laat staan om de rechten die de kinderen tot nu toe op de goederen van hun overleden ouder hebben gehad, te laten opsorpen door de aanspraak van de overlevende ouder op de voortzetting van zijn levensstijl⁶⁶.

⁶⁴ Art. 3 van het ontwerp; zie G. BAETEMAN en A. VASTERSAVONDTS, *op. cit.*, blz. 1522, nr 27.

⁶⁵ J. RENAULD, *Les régimes matrimoniaux*, *op. cit.*, blz. 4, nr 5; en *id.*, *Le statut civil du conjoint survivant*, *op. cit.*, blz. 501-503.

⁶⁶ J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, *op. cit.*, blz. 534-535; cf. K. WIERSMA, *op. cit.*, blz. 68.

45. Aldus kan de langstlevende echtgenoot volgens het ontwerp van 1969 alleen tot de nalatenschap in volle eigendom komen als hij daarvoor geen bevoorrechte bloedverwanten (broers of zusters, of hun afstammelingen, of beide ouders van de erflater) moet primeren. Het ontwerp kent hem immers slechts de hele nalatenschap toe als de erflater alleen gewone bloedverwanten nalaat; het geeft hem de helft van de nalatenschap als de langstlevende echtgenoot slechts met de vader of de moeder van de erflater optreedt⁶⁷.

In geval van samenloop met bevoorrechte bloedverwanten in de zijlijn van de erflater, krijgt de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik op de hele nalatenschap. Bij samenloop met wettige of natuurlijke afstammelingen van de erflater, of met de vader en de moeder, belooft het vruchtgebruik de helft. Laat de erflater alleen zijn vader of zijn moeder na, dan belooft het vruchtgebruik een vierde. Het bestaande stelsel wordt dus vereenvoudigd, o.m. waar de beperking van het vruchtgebruik in geval van samenloop met kinderen uit een eerste huwelijk verdwenen is: de echtelijke solidariteit geldt immers zelfs ingeval er kinderen uit een eerste huwelijk zijn geboren⁶⁸.

46. Deze regeling wordt m.b.t. de uitsluiting van de langstlevende echtgenoot ten voordele van de broers, zusters en ouders van de erflater gerechtvaardigd op grond van de verenging van het begrip « familie ». Maar de verenging van dit begrip ten voordele van het gezin leidt logischerwijze tot de uitsluiting van alle bloedverwanten⁶⁹. Welke aanspraak kunnen deze bloedverwanten, ja ook de broers en zusters, laten gelden op het vermogen van hun vooroverleden familielid? Zij hebben immers niet bijgedragen tot de vorming ervan, die hoofdzakelijk, zo al niet uitsluitend, aan de samenwerking van de echtgenoten te danken is. Het recht van de ouders van de erflater moet enigszins anders bekeken worden. Niet betwist wordt, dat zij een zekere aanspraak op de nalatenschap van hun kind kunnen doen gelden, maar is het niet aangewezen hun een uitkering tot onderhoud ten laste van de nalatenschap toe te kennen, eerder dan een deel van de nalatenschap? Dit deel wordt meestal toch gereduceerd tot de blote eigendom en heeft bijgevolg slechts een geringe betekenis voor de ouders, die in de regel de langstlevende echtgenoot niet zullen overleven⁷⁰. Anderzijds zou daardoor de opzet om in de

⁶⁷ Art. 4 van het ontwerp en memorie van toelichting, blz. 6.

⁶⁸ Zie de memorie van toelichting, blz. 7.

⁶⁹ Zie ook de (evenwel minder strenge) kritiek op deze regeling in het ontwerp van G. BAETEMAN en A. VASTERSAVONDTS, *op. cit.*, blz. 1515, nr 10-11.

⁷⁰ Cf. de mening hieromtrent door VANDE KERCKHOVE, verslaggever van de Senaatscommissie voor Justitie, naar voren gebracht op de algemene vergadering van de Belgische federatie voor Notarissen, 7 oktober 1972, *Notarius*, 1972, 355.

behoefden van de ouders te helpen voorzien beter tot zijn recht komen.

47. Het verlenen van voorrang aan de erfrechtelijke aanspraak van de langstlevende echtgenoot, wanneer hij samen met afstammelingen optreedt, stuit nog op veel verzet⁷¹. De toekenning van vruchtgebruik, desnoods op de hele nalatenschap, geniet de voorkeur, omdat veelal nog gemeend wordt, dat het onrechtvaardig is de kinderen hun *wettige* aanspraak te ontnemen op de goederen die hen materieel moeten helpen om zich in het maatschappelijk leven een plaats te verwerven, en het de bedoeling van de overleden ouder zou zijn, dat een deel van zijn vermogen hiertoe bestemd wordt. De notariële praktijk inzake schenkingen tussen echtgenoten schijnt het standpunt te bevestigen⁷². Maar de nadelen van een dergelijk vruchtgebruik – buiten die welke voortvloeien uit de wijze van uitoefening ervan – zijn wel talrijk: tegenstrijdigheid van belangen tussen vruchtgebruiker en bloot-eigenaar, ontoereikendheid van de opbrengsten om in het levensonderhoud van de langstlevende te voorzien, maatschappelijk bezwaar van onttrekking van de goederen aan het verkeer⁷³, afhankelijkheid van meerderjarige kinderen die slechts een bezwaard erfdeel ontvangen, en die in de regel uit hun erfdeel niet veel materieel voordeel zullen trekken zolang hun langstlevende ouder het genot van het vruchtgebruik heeft.

Voor het behoud van het vruchtgebruik voert de memorie van toelichting overigens slechts zwakke argumenten aan⁷⁴, wanneer gesteld wordt, dat het vruchtgebruik de mogelijkheid geeft rechten te verzekeren op een uitgebreider deel van de nalatenschap. Maar geldt dit gestelde nog bij een hervorming waarbij, naar mag verondersteld worden, van een ander standpunt dan dat van de opstellers van het Burgerlijk Wetboek en van de wetgever van 1896 zal worden uitgegaan? Dat andere wetgevingen niet vrijgeviger zijn waar ze het aandeel beperken tot een kindsdeel klinkt ook weinig overtuigend: waarom zou de Belgische wetgever niet vrijgeviger zijn dan een ander als dit beantwoordt aan het rechtsgevoel van de bevolking?

Om enkele bezwaren tegen het stelsel van vruchtgebruik op te vangen stelt het ontwerp ook voor, naast de mogelijkheid van omzetting in lijfrente, de kapitalisatie toe te laten mits akkoord van de langstlevende echtgenoot⁷⁵.

Naast het wettelijk vruchtgebruik wordt ook de

⁷¹ Cf. K. WIERSMA, *op. cit.*, blz. 68, en zie J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant, op. cit.*, « Conclusions », blz. 535.

⁷² Cf. hierboven.

⁷³ Zie K. WIERSMA, *op. cit.*, blz. 69; G. BAETEMAN en A. VASTERSAVONDS, *op. cit.*, blz. 1519 e.v., nr 20-26.

⁷⁴ Zie de memorie van toelichting, blz. 7.

⁷⁵ Art. 4 van het ontwerp.

mogelijkheid van bevoordeling bij huwelijkscontract of tijdens het huwelijk uitgebreid tot het vruchtgebruik van het voorbehouden erfdeel van de afstammelingen of de blote eigendom van het erfdeel voorbehouden aan de bloedverwanten in de opgaande lijn (de ouders krijgen in die onderstelling slechts een vruchtgebruik: waarom geen onderhoudsuitkering die beter zal beantwoorden aan de behoeften, en de nadelen van het vruchtgebruik vermijdt?). Maar ook het toegekende vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot zou op verzoek van de afstammelingen in lijfrente omgezet kunnen worden. Tevens kan nog steeds het wettelijk vruchtgebruik teloorgaan door schenkingen die (soms buiten de wil van de erflater) het volledig beschikbaar deel opsorpen. Ook de wijze van berekening en uitoefening, met alle eraan verbonden nadelen, is praktisch onveranderd overgenomen, ondanks de vele er reeds tegen uitgebrachte kritiek⁷⁶.

48. Wegen de voordelen van een toekenning in vruchtgebruik dan nog op tegen de nadelen, of moet niet overwogen worden, in navolging van andere wetgevingen, steeds een aandeel in volle eigendom aan de langstlevende echtgenoot toe te kennen?

Ook in Frankrijk, waar de toekenning van vruchtgebruik nog het meest voorkomend geval is, wordt hierop aangedrongen, op grond van de overweging dat de banden die uit het huwelijk voortspruiten zeker even hecht zijn als die welke uit bloedverwantschap ontstaan, en zeker niet ondergeschikt ten opzichte van de banden tussen de overledene en zijn kinderen⁷⁷. Als men rekening houdt met de sociologische inhoud van het begrip gezin⁷⁸, waarvan man en vrouw de kern uitmaken, de organisatie beheerst wordt door de affectiviteits- en solidariteitsbanden tussen deze twee personen, de materiële middelen hoofdzakelijk, zo niet uitsluitend, dank zij hun samenwerking worden samengebracht, kan bezwaarlijk staande worden gehouden, dat de toekenning van vruchtgebruik, dat weliswaar de langstlevende echtgenoot een zekere mogelijkheid biedt om zijn levensstandaard te bewaren, voldoende is. De langstlevende echtgenoot heeft toch recht op meer dan dat erfrecht met nog vrij uitgesproken alimentair karakter. De eerste erfrechtelijke roeping is niet die welke ontstaat door bloedverwantschap, maar die welke steunt op het huwelijk, op de nauwste band die er tussen mensen bestaan kan⁷⁹.

⁷⁶ Zie G. BAETEMAN en A. VASTERSAVONDS, *op. cit.*, blz. 1520, nr 22 en de geciteerde rechtsleer.

⁷⁷ H. VIALLETON, *op. cit.*, blz. 593; E.L. BACH, *op. cit.*, blz. 570 e.v.; J. RADOUANT, *op. cit.*, blz. 286.

⁷⁸ P.H. CHOMBART DE LAUWE, « L'émergence de nouvelles formes familiales », in *Familles d'aujourd'hui, Etudes démographiques*, Inst. sociologie U.L.B., 1965, blz. 20 e.v.

⁷⁹ M.J.A. VAN MOURIK, « De realiteit en de positie van de langstlevende echtgenoot », *W.P.N.R.*, 1970, nr 5109, blz. 573; W. DELVA, « Opties voor een moreel verantwoord huwelijksrecht », *op. cit.*, blz. 316-317.

Deze overweging rechtvaardigt de toekenning aan de langstlevende echtgenoot van een erfdeel in volle eigendom in de nalatenschap van de eerstoverledene. De wil van de erflater om ook zijn kinderen het genot te geven van de vruchten van de arbeid die hij met zijn echtgenoot heeft gepresteerd, moet geëerbiedigd worden, maar mag niet leiden tot de uitsluiting van deze echtgenoot: de grondslag van het recht van de kinderen is niet vaster dan die van het recht van de langstlevende echtgenoot.

Op te merken is hier ook, dat deze nalatenschap, in acht genomen de gemiddelde leeftijd waarop het overlijden van de eerste echtgenoot meestal plaatsheeft⁸⁰ en het feit dat de langstlevende uiterst zelden eigen inkomsten heeft⁸¹, naar alle waarschijnlijkheid opgebruikt zal zijn wanneer de langstlevende overlijdt⁸². Ten slotte zij eraan herinnerd, dat een wettelijke erfrechtelijke regeling bedoeld moet zijn voor het grootste deel van de bevolking; voor de meer-vermogenden zal steeds de mogelijkheid open blijven bijzondere voorzieningen te treffen.

49. Als de erfrechtelijke roeping van de langstlevende echtgenoot tot de volle eigendom, met uitsluiting van eventuele andere bloedverwanten en in samenloop met afstammelingen van de erflater, wordt aanvaard, rijst het probleem van de omvang van zijn deel.

In Duitsland staat zijn deel onveranderlijk vast. In Nederland kent de wetgever hem een kindsdeel toe; dit is ook het geval in het Nederlandse ontwerp, echter aanzienlijk aangevuld door het verzorgingsrecht dat desnoods de hele nalatenschap kan omvatten. De gewoonlijk gestelde vraag, of het rechtvaardig is aan de echtgenoot een plaats gelijkaardig aan die van een kind toe te kennen, wordt meestal bevestigend beantwoord⁸³, waarbij dan steeds aangedrongen wordt op het treffen van uitgebreide voorzieningen door de echtgenoten zelf.

50. Dit brengt ons tot het probleem van de reserve en het beschikbaar gedeelte tegenover de langstlevende echtgenoot in zijn dubbel aspect: moet het erfdeel van de langstlevende echtgenoot hem voorbehouden worden, en in welke mate kan een echtgenoot in het voordeel van zijn medeëchtgenoot over een al dan niet beperkt deel van de nalatenschap beschikken?

In Duitsland geniet de langstlevende echtgenoot sinds 1900 een voorbehouden deel ten belope van de helft van zijn erfdeel. In Nederland heeft hij geen voorbehouden deel; in het nieuw ontwerp is er wel een⁸⁴. Noch in Frankrijk noch in België gaan er talrijke stemmen op ten voordele van een reservatair deel voor de langstlevende echtgenoot⁸⁵. Ook in het ontwerp van 1969⁸⁶ is de reserve verworpen op grond van de overwegingen, dat toekenning van een reservatair deel de hervorming van de hele instelling van de reserve zou vereisen (maar dit zou misschien de gelegenheid zijn om deze instelling aan te passen), dat de bevoegdheid tot onterving de huwelijksband kan verstevigen, terwijl het bestaan van een reserve tot echtscheiding kan aanzetten (alsof de bevoegdheid tot onterving grieken tussen echtgenoten voldoende kan opvangen om echtscheiding te vermijden⁸⁷), of nog dat dat het bestaan van een reserve het concubinaat in de hand zou werken b.v. weduwnaars met kinderen uit een vorig huwelijk (alsof bij een tweede huwelijk de patrimoniale beweegredenen zo doorslaggevend zouden zijn).

Daarbij wordt in de memorie van toelichting gesteld, dat het bestaan van een onderhoudsrecht ten laste van de gemeenschap (art. 205 B.W.) en de mogelijkheid om het vruchtgebruik op de reserve van de afstammelingen te laten drukken de bezwaren kunnen opvangen van het gebrek aan reserve. Vooral de onderhoudsuitkering, die functioneert als een voorbehouden deel, zou voldoende zijn om zelfs bij ontstentenis van bijzondere bevoordelingen tussen echtgenoten, een levensminimum te garanderen aan de langstlevende echtgenoot, terwijl de reserve een aantasting van de rechten op vestigingsmogelijkheden van de kinderen tot gevolg zou hebben. Maar de weigering van een voorbehouden deel aan de langstlevende echtgenoot betekent de ontkenning van zijn ontegensprekelijke erfelijke roeping, niet alleen gegrond op genegenheid of op de verplichting tot bijstand ook na het overlijden, doch zeker ook op de deelneming van de langstlevende aan de ontwikkeling van het vermogen van de eerstoverledene, zelfs al is die medewerking niet naar waarde te schatten. Gaat men inderdaad uit van het idee, dat de rechten van de kinderen en die van de langstlevende echtgenoot van dezelfde aard zijn, dan verdienen ze ook dezelfde bescherming. Het vaak naar voren gebrachte argument tegen de toekenning van een voorbehouden deel aan

⁸⁰ Zie J.M. CHAPPELLE, « Données statistiques sur la condition du conjoint survivant » in J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, op. cit., p. 78.

⁸¹ J.M. CHAPPELLE, op. cit., p. 91.

⁸² J. RENAULD, *Le statut civil du conjoint survivant*, op. cit., blz. 534.

⁸³ K. WIERSMA, op. cit., blz. 82; J. RADOUANT, op. cit., blz. 288; R. HOUIN, op. cit., J.T. 1958, 375 e.v. In die zin gaat ook het voorontwerp van de Franse commissie tot hervorming van het Burgerlijk Wetboek.

⁸⁴ Cf. hierboven in de uiteenzetting over het Nederlandse recht.

⁸⁵ Voor Frankrijk, zie J. RADOUANT, op. cit., blz. 288. Zie echter wel het voorontwerp van de commissie tot hervorming van het burgerlijk wetboek, gecommuniceerd door R. HOUIN, loc. cit.

⁸⁶ Memorie van toelichting blz. 2; zie ook VANDE KERCKHOVE, gecit. voordracht, *Notarius*, 1972, 357.

⁸⁷ P. STIENON, op. cit., blz. 175.

⁸⁸ Memorie van toelichting, blz. 2.

de langstlevende echtgenoot, steunend op het aantal mislukte huwelijken⁸⁸ die niet ontbonden werden door echtscheiding of scheiding van tafel en bed, is niet zo overtuigend als men het wil doen voorkomen. De wettelijke erfrechtelijke regeling geschiedde immers niet in functie van de mislukking van het huwelijk, die – hoewel ze niet uitzonderlijk is – toch de regel niet uitmaakt. Het erfrecht van de kinderen wordt toch ook niet bepaald in functie van de mogelijkheid, dat generatieconflicten tot een ernstige breuk tussen ouders en kinderen kunnen leiden. Wie kan beweren dat hier niet eveneens het gevaar van onrechtvaardigheid tegenover de ouders bestaat?

Het voordeel van de reserve – het probleem, of de instelling nog zin heeft, wordt hier niet nader onderzocht – moet de bescherming zijn tegen (eventueel toevallige) onterving. Hierop heeft de langstlevende echtgenoot een onbetwistbaar recht, ongeacht zijn behoeften. De bijkomende toekenning van een verzorgingsrecht, zoals die thans reeds in België bestaat in de vorm van een onderhoudsuitkering en zoals in Nederland wordt voorgesteld in de vorm van een uitkering ineens, lijkt de beste wijze te zijn om de langstlevende de plaats te laten bekleden die hem toekomt ten opzichte van de nalatenschap van de eerstoverledene, omdat het verzorgingsrecht zo nodig de hele nalatenschap kan belasten⁸⁹. Deze overweging moet er overigens toe leiden het bestaan van een bijzonder belastbaar beschikbaar gedeelte tussen echtgenoten af te schaffen: het bestaan van een reserve ten voordele van afstammelingen mag niet neerkomen op een beperking van het beschikkingsrecht tussen echtgenoten, m.a.w. de reserve van de afstammelingen mag aangetaast worden door bevoordelingen tussen echtgenoten⁹⁰.

51. Deze erfrechtelijke regeling van het statuut van de langstlevende echtgenoot dient echter aangevuld te worden met bepalingen die uit hun aard eerder behoren tot het huwelijksvermogensrecht.

a) Enerzijds moet de langstlevende echtgenoot het recht behouden om verder het genot te hebben van de woning en het huisraad, die het levenskader van de echtgenoten en hun gezin hebben gevormd, en om een gezamenlijke onderneming voort te zetten. De regeling van deze rechten dient opgenomen te worden in de wettelijke bepalingen inzake het primair huwelijksstelsel, onder de andere dwingende bepalingen die de gemeenschappelijke kern uitmaken van iedere patrimoniale regeling van het huwelijk. In het kader van de hervorming van het huwelijksvermogensrecht past het inderdaad bijzondere bevoegdheden van bestuur toe te kennen aan beide echtgenoten in verband met

de gezinswoning en de gezamenlijke onderneming. Als in het licht van een gelijke juridische behandeling van beide echtgenoten, de bijzondere aard van de woning en van de onderneming de wetgever ertoe brengt de verplichte overeenstemming van beide echtgenoten voor te schrijven voor iedere daad die de bestemming van de woning of van de onderneming kan wijzigen, dan moet die eigen bestemming ook zodanig geëerbiedigd worden, dat de langstlevende echtgenoot het recht moet hebben ze alleen verder te verzekeren; wat tijdens het leven van beide echtgenoten aan hen beiden is toevertrouwd, moet aan de langstlevende toekomen, buiten iedere beschouwing van erfrechtelijke aanspraak, tegenover de nalatenschap van de eerstoverledene, omdat de bestemming van die goederen niet bereikt is zolang een van de echtgenoten blijft leven.

b) Anderzijds dient een bijzondere regeling te worden getroffen voor de echtgenoten gehuwd met een gemeenschapsstelsel. In 1971 vertegenwoordigden deze personen 85 % van de gehuwde bevolking⁹¹. Verwacht mag worden, dat het nieuw wettelijk huwelijksstelsel, als het eenmaal uitgewerkt zal zijn, aan de in grote bevolkingsgroepen levende opvattingen zal beantwoorden. Het bestaan van een gemeenschap materialiseert de wil tot medewerking van de echtgenoten en hun solidariteit, die ze ook onmiddellijk op geldelijk gebied hebben willen verzekeren. In het kader van de noodzakelijk, zo niet dringend geworden hervorming van het huwelijksvermogensrecht, zal deze solidariteit ongetwijfeld nog meer tot uiting komen, omdat ze ook tijdens het huwelijk het nu reeds aangenomen principe van de juridische gelijkheid van man en vrouw zal waarmaken door op die grond gelijke bevoegdheden en gelijke verantwoordelijkheid aan beide echtgenoten toe te kennen.

52. Kenmerkend voor iedere gemeenschap van goederen tussen echtgenoten is het gebruik ervan voor een bijzondere bestemming, nauw verbonden met de doelstellingen van het huwelijk zelf en ten voordele van echtgenoten en kinderen. De gemeenschap materialiseert de gebondenheid van de echtgenoten en hun solidariteit: ze vormt een geheel van goederen bestemd om in de behoeften van het gezin te voorzien⁹². Aan deze bijzondere bestemming van het gemeenschapsvermogen komt geen einde door het overlijden van een der echtgenoten⁹³. Door deze enkele gebeurtenis verdwijnt de bestemming van de gemeenschap niet. De gemeenschappelijke belangen van de echtge-

⁸⁹ Cf. Cass., 12 juli 1957, *R.W.*, 1957-58, 1750.
⁹⁰ Cf. het arrest van de Hoge Raad van 30 november 1945, geciteerd onder nr 22, en het ontwerp 1969, dat een gelijkaardige bepaling inhoudt m.b.t. de reserve van ascendenten.

⁹² Cf. M.J.A. VAN MOURIK, *op. cit.*, blz. 573 e.v.

⁹³ Cf. E.L. BACH, *op. cit.*

noten vereenzelvigen zich met die van de langstlevende als er geen kinderen zijn (wat de toekenning van heel de gemeenschap in zijn voordeel voldoende rechtvaardigt). Maar als er wel kinderen zijn, ook dan nog is het overlijden van een der ouders geen voldoende reden om de gemeenschap als ontbonden te beschouwen. Voor de overlevende gaat het leven verder en dezelfde middelen moeten voor dezelfde doeleinden gebruikt worden. Dit wordt het best verwezenlijkt in een gemeenschap die voortgezet wordt door de langstlevende echtgenoot, zeker als de kinderen minderjarig zijn, omdat in de regel de langstlevende hun voogd zal zijn en het beheer en het genot van de goederen zal hebben die zij ten gevolge van hun erfrechtelijke aanspraak op het deel in de gemeenschap van hun overleden ouder zouden kunnen doen gelden. Maar ook als de kinderen meerderjarig zijn, is er geen reden om de verdeling van de gemeenschap op te leggen; niets belet dat de voortzetting van de gemeenschap door de langstlevende echtgenoot waargenomen wordt.

Is het immers niet zo dat het in de praktijk meestal gebeurt? De meeste ouders wensen wel een deel van hun nalatenschap naar hun kinderen te laten overgaan, niet om de langstlevende echtgenoot minder toe te bedelen, maar omdat voor iedere ouder de opbrengsten van zijn inspanningen ook moeten dienen voor zijn kinderen op het ogenblik dat zij zich zelfstandig zullen vestigen: dit belet in zijn ogen de toekenning van zijn hele nalatenschap aan zijn medeëchtgenoot, maar niet de voortzetting van de gemeenschap⁹⁴, die in tegenstelling tot de onverdeeldheid van gemeen recht, gebonden is door haar bijzondere bestemming, een bestemming die de langstlevende moet eerbiedigen, maar die hij ook het best zal kunnen eerbiedigen, omdat zijn plaats naast de eerstoverledene hem daartoe heeft aangewezen. Dit betekent dat de langstlevende echtgenoot hoofd zal zijn van de gemeenschap die bestaan heeft tussen de eerstoverledene en hemzelf, met opdracht deze gemeenschap verder te beheeren overeenkomstig de belangen van het gezin, waaronder ook de kinderen begrepen zijn⁹⁵. Omdat tijdens het huwelijk de gelijkheid tussen de echtgenoten wederzijds vertrouwen impliceert, moet dit vertrouwen ook na het overlijden van een van hen verder kunnen blijven bestaan. Dit belet overigens niet, dat als een van de echtgenoten meent, dat bepaalde gemeen-

⁹⁴ De voortzetting van de gemeenschap bestond in het oud recht, en werd afgeschaft in België en Frankrijk door de Code Napoléon, in Nederland pas in 1956, wegens te talrijke technische toepassingsmogelijkheden, maar toen was die voortzetting bedoeld als een bescherming van de belangen van de kinderen tegen de langstlevende echtgenoot. De thans voorgestelde voortzetting heeft een geheel ander opzet.

⁹⁵ Deze gemeenschap zou de goederen van de kinderen niet omvatten, maar hun wel uiteindelijk tot voordeel strekken zoals dat het geval is geweest tijdens het leven van beide echtgenoten.

schapsgoederen aan bepaalde kinderen moeten toekomen, of een bepaalde onderneming na zijn overlijden beter aan de volgende generatie wordt toevertrouwd, het hem vrij blijft dit te regelen, eventueel met tussenkomst van de andere echtgenoot, omdat zulke regelingen betrekking hebben op de gemeenschap, op het geheel van de aan de ene zowel als aan de andere echtgenoot toebehorende goederen.

De voortgezette gemeenschap beïnvloedt verder de toekenning van eigen goederen overeenkomstig de regels van het erfrecht niet, aangezien moet verondersteld worden, dat als het eigen karakter – bij de hervorming van het wettelijk stelsel – nog aan bepaalde goederen wordt toegekend, dit op een uitdrukkelijke uitsluiting van de hier voorgestelde gemeenschappelijke regeling neerkomt.

53. De voortgezette gemeenschap biedt ook het voordeel van een oplossing van het patrimoniaal probleem dat rijst bij een opvolgend huwelijk. Indien aangenomen wordt, dat het tweede huwelijk de leden van het eerste gezin op grond van gelijkheid moet opnemen, bestaat er geen bezwaar meer om dezelfde rechten aan een tweede echtgenoot toe te kennen, aangezien de kinderen uit het eerste huwelijk samen met de kinderen uit het nieuwe huwelijk tot de nalatenschap van de overlevende tweede echtgenoot zullen komen.

Besluit

54. Door het aangaan van hun huwelijk hebben de echtgenoten gekozen een gemeenschappelijk leven op te bouwen, dat ze *samen* en *voor zichzelf* hebben verwezenlijkt. De vruchten hiervan moeten in de eerste plaats aan de langstlevende echtgenoot toekomen, die zeker een voorbehouden en volwaardig erfdeel uit de nalatenschap moet kunnen ontvangen, onverminderd zijn aanspraak op een aanvullend verzorgingsrecht en zijn bijzondere rechten op gemeenschappelijke goederen, waaronder ongetwijfeld de woning en het huisraad, die hem moeten toevertrouwd blijven. Het huwelijk – zelfs het zo dikwijls slecht aangemerkte tweede huwelijk – is geen eenvoudig gebeuren in het leven van de echtgenoten, waarvan de gevolgen zonder meer door het overlijden van een hunner kunnen weggewist worden ten voordele van een familie die geen deel heeft gehad aan hun levensgemeenschap⁹⁶. De hervorming van het patrimoniaal statuut van de langstlevende echtgenoot moet in het licht staan van deze essentiële principes, want ze moet afgestemd worden op de normale, meest voorkomende situatie, die van een goed huwelijk.

H. Vlieghe-Casman
Navorser bij het Centrum
van Burgerlijk Recht

⁹⁶ Zie W. DELVA, « Opties voor een moreel verantwoord huwelijksrecht », *op. cit.*, blz. 316-317.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER—12 JUNI 1973

Voorzitter : de h. Naulaerts

Raadsheer-verslaggever : de h. Châtel

Advocaat-generaal : de h. Krings

Gewijsde—In strafzaken—Wanneer krijgt een verstekvonnis dat werd betekend, maar niet aan de persoon, kracht van gewijsde ?

Een bij verstek gewezen strafrechtelijk vonnis dat werd betekend, maar niet aan de persoon van de verdachte, en waartegen geen rechtsmiddel werd aangewend, krijgt kracht van gewijsde vanaf het verstrijken van de gewone termijn van verzet of hoger beroep, ofschoon het aange-tast blijft met een ontbindende voorwaarde, te weten het eventueel verzet binnen de buitengewone termijn verleend bij art. 187 Sv.

De Procureur-generaal te Gent t/ Joos

Gelet op het bestreden arrest, op 18 april 1972 ge-wezen door het Hof van beroep te Gent ;

Overwegende dat de voorziening beperkt is tot de be-slissing op de strafvordering tegen verweerder uit hoofde van de telastlegging C ingesteld ;

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 8, § 1, van de wet van 29 juni 1964 betreffende de op-schorting, het uitstel en de probatie,

doordat het arrest verweerder wegens herhaalde dief-stallen gepleegd tussen 15 juli 1970 en 17 augustus 1970 (telastlegging C) veroordeelt tot een gevangenisstraf van een maand met uitstel van tenuitvoerlegging gedurende vijf jaar en tot een geldboete van dertig frank verhoogd met 290 opdecimen,

terwijl verweerder niet in de in voormeld artikel 8 paragraaf 1 aangehaalde voorwaarden verkeerde om het uitstel van de tenuitvoerlegging te krijgen, vermits hij bij vonnis van de correctionele rechtbank te Gent gedag-tekend 29 mei 1970, uit hoofde van diefstallen veroor-deeld werd tot een gevangenisstraf van acht maanden met uitstel van tenuitvoerlegging gedurende een termijn van vijf jaar :

Overwegende dat een gelijkvormig verklaarde uitgifte van het vonnis dat door de correctionele rechtbank te Gent op 29 mei 1970 gewezen werd, door de griffier van dit gerecht op 1 september 1970 aan de Procureur des Konings werd afgeleverd en dat ze bij het dossier werd gevoegd in het kaft "Identiteit en Gerechtig Ver-leden" geïnventariseerd onder nr. 57 van de stukken van de procedure ; dat voornoemde griffier op voormelde uit-gifte bevestigt dat tegen dit vonnis geen rechtsmiddel werd aangewend ;

Overwegende dat dit vonnis, welk verweerder onder meer tot acht maanden gevangenisstraf met uitstel van tenuitvoerlegging gedurende een termijn van vijf jaar wegens verscheidene diefstallen veroordeelt, bij verstek

gewezen werd ; dat uit de vermeldingen welke op dit vonnis zijn aangebracht, blijkt dat het op 1 juli 1970 werd betekend, evenwel niet aan verweerder in persoon en dat deze laatste het exploit van betekening op 24 juli 1970 heeft ontvangen ;

Overwegende dat nu tegen dit vonnis geen rechtsmid-del werd aangewend, het op 12 juli 1970 kracht van gewijsde verkreeg, ofschoon het aangetast bleef met een ontbindende voorwaarde zijnde het eventueel verzet bin-nen de buitengewone termijn verleend bij artikel 187 van het Wetboek van strafvordering ;

Overwegende dat het arrest verweerder tot een gevan-genisstraf van een maand met uitstel van tenuitvoerleg-ging gedurende een termijn van vijf jaar, en tot een geldboete van dertig frank veroordeelt wegens telastleg-ging C, zijnde verscheidene diefstallen volgens de vast-stellingen van het hof van beroep gepleegd tussen 15 juli 1970 en 17 augustus 1970, hetzij nadat de vorige ver-oordeling kracht van gewijsde had verkregen ;

Dat, mitsdien, het middel gegrond is ;

En overwegende dat het uitstel van de tenuitvoerleg-ging een bestanddeel is van de uitgesproken straf, zodat de onwettelijkheid waarmede de beslissing omtrent deze maatregel is aangetast, de vernietiging met zich brengt van de veroordeling zelf ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest in zoverre het eiser ver-oordeelt wegens telastlegging C en in zoverre het uit-spraak doet over de kosten van de strafvordering ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Veroordeelt verweerder in de kosten ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van beroep te Brussel.

HOF VAN BEROEP TE GENT

9e KAMER—15 FEBRUARI 1973

Voorzitter : de h. Beeckman

Raadsheren : de hh. Soetaert en Lamiroy

Advocaten : Mrs. S. Hoebeke loco A. Kempinaire en W.

Roosens loco R. De Rycke

1. **Huwelijksvermogensstelsels—Beding dat de gehele gemeenschap zal toebehoren aan de langstlevende—De vrouw doodt haar man en pleegt zelfmoord—Toepassing van art. 1178 B.W.**

2. **Bedongen erfstelling—Tussen echtgenoten—De vrouw doodt haar man en pleegt zelfmoord—Toe-passing van art. 1178 B.W.**

1. De voorwaarde van een verbintenis wordt geacht vervuld te zijn, wanneer de schuldenaar die zich onder die voorwaarde verbonden heeft zelf de vervulling ervan verbindert heeft (art. 1178 B.W.).

Die regel geldt ook voor de uitvoering van de verbint-

tenis voortvloeiende uit de overeenkomst tussen vennoten waarvan sprake is in art. 1525 B.W. De vrouw die haar echtgenoot van het leven berooft, maakt daardoor de vervulling van de voorwaarde, met name de overleving van haar man, opzettelijk onmogelijk.

2. Een wederzijdse schenking tussen echtgenoten onder de opschortende voorwaarde van overleving, ook "contractuele erfstelling" genoemd, is een overeenkomst waarop, minstens bij analogie, de regel van art. 1178 B.W. toepassing vindt.

Een schenking aan een "overlevende" is altijd een schenking onder voorwaarde van overleving, d.w.z. een voorwaardelijke schenking.

Jacobs-De Meyere t/ Matton e.a.

Gezien de stukken, inzonderheid het vonnis gewezen door de rechtbank van eerste aanleg te Kortrijk, derde kamer, op 11 januari 1972, waarvan de oorspronkelijke verweerdens tijdig en regelmatig in hoger beroep zijn gekomen ;

Overwegende dat appellanten, ouders en wettige erfgenamen van wijlen Clarisse Jacobs, en geïntimeerden, wettige erfgenamen van wijlen Georges Matton, elkaar het recht betwisten op de huwelijksgemeenschap die tussen de voornoemde erflaters heeft bestaan, alsmede op hun nalatenschap ;

Overwegende dat tussen partijen niet betwist wordt dat Georges Matton op 2-08-1969 om het leven werd gebracht door zijn echtgenote Clarisse Jacobs, die daarna zelfmoord pleegde in de gevangenis op 23-10-1969 ; dat zij geen kinderen noch afstammelingen achterliet ;

Overwegende dat de oplossing van het geschil afhangt van de vraag of en hoe de bedingen van de door de erflaters aangegane huwelijksvoorwaarden moeten worden uitgelegd en toegepast ;

Overwegende dat zij gehuwd waren in gemeenschap van aanwinsten, blijkens huwelijkscontract verleden voor notaris Coppin te Avelgem op 3-08-1956, waarin bovendien bedongen is als volgt :

Art. 3 : "Bij de ontbinding van de gemeenschap zullen de echtgenoten, na de terugnemingen ..., de gemeenschap in twee gelijke helften verdelen.

Ingeval de huwelijksgemeenschap ontbonden wordt door het overlijden van een der echtgenoten, zal die gemeenschap niet verdeeld worden, daar er bedongen wordt, ten titel van huwelijksvereenkomst achtervolgens artikel 1525 van het Burgerlijk Wetboek, dat, zowel bij bestaan als bij ontstentenis van kinderen, de ganse gemeenschap zal toebehoren, in volle eigendom, aan de overlevende echtgenoot."

Art. 4 : "Ten blijke hunner wederzijdse liefde en vlektheid doen de aanstaande echtgenoten aan de langstlevende van hen wederkerig en onherroepelijk gifte onder levenden, hetgeen zij onderling aanvaarden, en dit voor het geval zij kinderloos sterven, van de volle eigendom der ganse nalatenschap, roerende en onroerende, van de eerststervende. Voor het geval enz... (gifte van het vruchtgebruik, met ontslag van borgstelling, van het voorbehouden gedeelte)";

Overwegende dat artikel 3 van het huwelijkscontract, luidens artikel 1525, tweede lid, B.W., niet kan worden beschouwd als een voordeel, onderworpen aan de bepalingen betreffende de schenking, wat het wezen van de

schenking of wat haar vorm betreft, maar enkel als een huwelijksvereenkomst en een overeenkomst onder vennoten ;

Overwegende dat deze overeenkomst is aangegaan onder de wederzijdse opschortende voorwaarde van overleving, onzekere toekomstige gebeurtenis, waarvan de verkrijging van de gehele gemeenschap wederzijds afhankelijk is gesteld ;

Overwegende dat Clarisse Jacobs, door haar echtgenoot van het leven te beroven, de door hem gestelde voorwaarde niet heeft vervuld, maar integendeel de vervulling ervan opzettelijk onmogelijk heeft gemaakt ;

Overwegende immers dat de toekomstige echtgenoten, toen zij bedongen dat de gehele gemeenschap aan de langstlevende zou toekomen, redelijkerwijze alleen het geval van een natuurlijk overlijden voor ogen kunnen hebben gehad, gebeurtenis die buiten hun macht lag en ten aanzien waarvan hun kansen als gelijk konden worden beschouwd ; dat een opzettelijk door een der echtgenoten veroorzaakt overlijden hierbij niet kan zijn bedoeld, daar zulks in strijd zou geweest zijn met de door het huwelijkscontract en het daarop gevolgde huwelijk tot uiting gekomen wederzijdse wil om samen te leven, elkaar tijdens dat samenleven bij te staan en, na het overlijden van de eerststervende, de overlevende het bezit van de gemeenschapsgoederen te verzekeren en aldus in de grootst mogelijke mate de samenleving te laten voortzetten ;

Overwegende dat de voorwaarde van een verbintenis geacht wordt vervuld te zijn, wanneer de schuldenaar die zich onder die voorwaarde verbonden heeft zelf de vervulling ervan verhinderd heeft (artikel 1178 B.W.) ; dat deze regel ook geldt voor de uitvoering van de verbintenis voortvloeiende uit de overeenkomst tussen vennoten waarvan sprake is in artikel 1525 B.W. (verg. Civ. Arras, 11-12-1935, D.P. 1937, 2, 27 ; Nov., Dr. civ., IV, II, v° Condition, nrs 248 e.v.) ;

Overwegende dat artikel 4 van het huwelijkscontract een wederzijdse schenking bevat van de gehele nalatenschap van de eerststervende aan de langstlevende der echtgenoten, d.w.z. een wederzijdse schenking onder de opschortende voorwaarde van overleving ;

Overwegende dat zodanige schenking ook "contractuele erfstelling" wordt genoemd, doch zulks niet insluit dat zij ophoudt een schenking te zijn, noch dat daarop alleen de regels betreffende het erfrecht, o.m. die betreffende de bekwaamheid tot erven, toepassing zouden vinden.

Overwegende dat ook deze wederzijdse schenking een overeenkomst is waarop, minstens bij analogie, de boven aangehaalde regel van artikel 1178 B.W. toepassing vindt (verg. De Page, VIII, nr. 290 B ; Gent 13-05-1954, J.T. 1955, blz. 294, met noot ; R.C.J.B. 1956, blz. 99, met noot ; Rép. Dalloz (1838), v° Disp. entre vifs n° 2361) ;

Overwegende dat de onherroepelijkheid van schenkingen hieraan niets afdoet, omdat het hier niet gaat om de herroeping van een schenking, maar om de uitvoering van een overeenkomst naar de bedoeling van de partijen en naar de door de wetgever gewilde gevolgen ;

Overwegende dat een schenking aan een "overlevende" altijd een schenking is onder voorwaarde van overleving, d.w.z. een voorwaardelijke schenking ;

Overwegende dat de toepassing van het bepaalde in

artikel 1178 ter zake tot gevolg heeft dat de voorwaarde van overleving, bij de huwelijksvereenkomst en bij de wederzijdse schenking bedongen ten voordele van wijlen Georges Matton, moet geacht worden vervuld te zijn, waaruit verder volgt, dat de gehele huwelijksgemeenschap alsook de gehele nalatenschap van Clarisse Jacobs aan de rechtverkrijgenden van Georges Matton toekomen, behoudens het recht van appellanten op het hun voorbehouden gedeelte blote eigendom, voor zover zij dit doen gelden ;

Op deze gronden,

Gelet op artikel 24 van de wet van 15 juni 1935 ;

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk maar niet gegrond ;

Bevestigt het bestreden vonnis met deze enkele aanvulling, dat appellanten krachtens de wet en het huwelijkscontract zelf aanspraak kunnen maken op het hun voorbehouden gedeelte blote eigendom ;

Veroordeelt appellanten in alle kosten gevallen op het hoger beroep.

NOOT—Over de toepassing van art. 1178 B.W. in het bovenstaande geval, zie ook Cass. fr. (Req. civ) 5 mei 1818 en vooral Rouen, 8 maart 1838, beide aangehaald in Rép. Dall., uitg. 1856, v° Dispositions entre vifs et testaments, nr. 2361, voetnoot.

Een tamelijk volledige compilatie betreffende het probleem is te vinden in Nov., Dr. civ., IV, II, v° Condition (door Hannequart), nrs. 248 e.v.

Het arrest van het Hof van Gent 13 mei 1954 wordt o.m. door R. Spilman besproken (R.C.J.B., 1956, blz. 99 e.v.). Deze commentator schijnt de mogelijkheid over het hoofd te zien dat het Hof, waar het spreekt over schenkingen onder ontbindende voorwaarde, schenkingen van tegenwoordige goederen bedoelt. Zij meent ook ten onrechte dat de oplossing van het probleem in art. 955 B.W. moet worden gezocht. De in dat artikel geregelde vordering tot herroeping wegens ondankbaarheid komt alleen aan de schenker persoonlijk toe en vervalt spoedig (hierover o.m. Planiol et Ripert, V, nr. 456).

Een vraag die hier niet rees : Wat bevat de nalatenschap die de gedode echtgenoot verkrijgt, indien de doder in leven blijft ? Diens goederen zoals ze bestonden ten dage van de doodslag, of zoals ze zullen bestaan wanneer hijzelf sterft ?

T.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

12e KAMER—7 MAART 1972

Voorzitter : de h. Tollebeek

Rechters : Mevr. Viérin en de h. Jans

Advocaten : Mrs. A. De Coster en Van Doorselaere

1. Bevoegdheid—Vrederechter—Burenhinder

2. Hinder—Uitbreiding en modernisering van een landbouwbedrijf.

1. De bijzondere bevoegdheid van de vrederechter op grond van art. 591, 3°, Ger.W., is beperkt tot geschillen betreffende wettelijke en natuurlijke erfdiensbaarheden, alsmede de wettelijke verplichtingen tussen burenen.

In geval van burenhinder neemt de vrederechter geen kennis van het geschil als de gevorderde som het bedrag van 25.000 fr. overschrijdt.

2. Voor het beoordelen van burenhinder moet rekening gehouden worden met de plaatsgesteldheid en de omgeving.

Wanneer de aangrenzende erven in een landelijke gemeente liggen en voor het landbouwbedrijf bestemd zijn, mag de uitbreiding van de exploitatie in overeenstemming met de vereisten van de evolutie en van de modernisering van het bedrijf, normaal genoemd worden.

De Maeght t/ Suenens

Gezien het bestreden vonnis, op tegenspraak gewezen door de Vrederechter van het kanton Sint-Kwintens-Lennik dd. 21 juni 1971, waarvan geen akte van betekening wordt voorgelegd ;

Overwegende dat het beroep, regelmatig naar vorm en tijd ontvankelijk is, wat trouwens niet betwist wordt ;

I. Voorwerp van de vordering :

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering door huidige appellante ingesteld ertoe strekte :

- geïntimeerde zich te horen veroordelen de stallingen en bergplaatsen die naast de gevel van het eigendom van appellante werden opgericht, te verwijderen en af te breken ;
- in alle geval geïntimeerde zich te horen veroordelen om aan appellante te betalen een schadeloosstelling van 10.000 frank, wegens opgelopen schade veroorzaakt door deze bouw ;
- geïntimeerde zich te horen veroordelen tot het afbreken en verwijderen van de varkensfokkerij, opgetrokken op zijn eigendom en tot betaling van een schadeloosstelling van 10.000 frank wegens hinder en schade die alzo aan appellante door geïntimeerde wordt berokkend ;

Overwegende dat appellante in haar eerste conclusie voor de Vrederechter bovendien een schadevergoeding van 150.000 frank vorderde voor de minderwaarde die haar eigendom onderging door de hinderlijke instelling (varkensfokkerij) van geïntimeerde ;

II. Feiten :

Overwegende dat appellante een eigendom bezit te Sint-Martens-Lennik, Palokenstraat, 14, dat paalt aan het erf van geïntimeerde ; dat op de scheidingslijn van de eigendommen van partijen, geïntimeerde op zijn erf een stal heeft laten bouwen dienstig als paardenstal of veestal en die ter hoogte komt van de huisgevel van appellante ; dat op ongeveer twintig meters van het goed van appellante, geïntimeerde eveneens een varkensstal heeft laten oprichten, dienstig voor de biggenkweek ;

Overwegende dat appellante er zich om beklaagt dat de paarden en het vee die naast haar eigendom gestald worden, haar rust storen en dat de varkensfokkerij een verpestende geur verspreidt, die de normale gebuurstoornissen overtreffen ;

III. Bevoegdheid van de Vrederechter :

Overwegende dat geïntimeerde reeds voor de eerste rechter evenals thans, bij incidenteel beroep, de bevoegdheid van de Vrederechter betwistte om reden dat het beding van de vordering van appellante 10.000 frank (vóór 1 november 1970) en 25.000 frank (na 1 november 1970) overtreft ; dat appellante inderdaad aanspraak

maakt op een totale schadevergoeding van 170.000 frank ;

Overwegende dat appellante om de bevoegdheid van de Vrederechter te rechtvaardigen artikel 3, 3° van de wet van 25 maart 1876 inroept, dat de Vrederechter bevoegd maakt om kennis te nemen van de geschillen inzake de verplichtingen die de wet aan de eigenaars van aan elkaar grenzende erven oplegt, ongeacht het bedrag ervan ;

Overwegende dat de eerste rechter ten onrechte dit laatste standpunt aangenomen heeft en zich verhoogd verklaard heeft ;

Overwegende dat deze bijzondere bevoegdheid van de vrederechter zich beperkt tot de geschillen betreffende wettelijke en natuurlijke erfdiensbaarheden alsmede betreffende de wettelijke verplichtingen tussen geburen ; dat de geschillen in verband met de algemene verplichting van elke eigenaar aan de bevoegdheid van de Vrederechter ontsnapt, zodra het bedrag van de vordering de som van 10.000 frank (vroeger) of van 25.000 frank (thans) overschrijdt (Fettweis : "Éléments de la compétence et de la Procédure civile" II, p. 121 - Burg. Antwerpen 21-5-59 - R.W. 59-60 - 647).

Overwegende dat de oorspronkelijke eis van appellante in werkelijkheid gesteund is op artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek ; dat in geval van gebuurstoornis, de Vrederechter slechts kennis kan nemen van het geschil overeenkomstig artikel 2 al. 1 van de wet van 25 maart 1876 (Fettweis - Vreder. St. Josse-Ten-Noode 23 maart 1955 - J.T. 1955, p. 499) ;

Overwegende dat in casu de aangrenzing van de erven slechts een aanleiding is tot de beweerde schade maar geenszins de oorzaak ervan ;

Overwegende dat de Vrederechter derhalve niet bevoegd was om van huidig geschil kennis te nemen ;

Overwegende dat de Rechtbank thans op grond van artikel 1070 van het Gerechtelijk Wetboek in eerste aanleg recht doet ;

IV. Ten gronde :

Overwegende dat geïntimeerde op 10 mei 1967, na P.V. van onderzoek de commodo et incommodo, gunstig verslag van de stedebouw en van de Rijksgezondheidshoofdopziener, de vergunning bekwam tot het oprichten en uitbaten van een kweekvarkensinrichting ; dat bij beslissing van de Bestendige Deputatie dd. 14 juli 1967 die toelating bevestigd werd ;

Overwegende dat, inzake gebuurstoornis, het buitensporig karakter van de beweerde schade, relatief is (R.P.B.B. V° Responsabilité n° 1475 en volgende) ; dat het behoort rekening te houden met de plaatsgesteldheid en met de omgeving waarin de aangrenzende erven gelegen zijn ;

Overwegende dat de eigendommen van partijen in een landelijke gemeente gelegen zijn, met als bestemming de landbouwwuitbating ; dat de eigendom van geïntimeerde deze bestemming heeft minstens sedert het begin van de eeuw, zoals blijkt uit de vroeger tussen partijen en hun rechtsvoorgangers gevoerde gedingen ; dat op zijn erf altijd dieren zijn gestald geweest ; dat de uitbreiding van zijn uitbating in overeenstemming met de vereisten van de evolutie en van de modernisering van het landbouwbedrijf en van de veeteelt, normaal mag genoemd worden ;

Overwegende dat aan geïntimeerde verleende vergun-

ning onderworpen is aan een reeks voorwaarden, die aan appellante een voldoende waarborg moeten bieden ; dat artikel 6 van de beslissing dd. 10 mei 1967 van het Schepencollege van Sint-Martens-Lennik zelfs voorziet dat het niet nakomen door geïntimeerde van de gestelde voorwaarden, de schorsing of de intrekking van de vergunning kan meebrengen ;

Overwegende dat appellante in ondergeschikte orde vraagt de beweerde hinder met alle rechtsmiddelen, getuigen inbegrepen, te mogen bewijzen ; dat er geen aanleiding toe bestaat deze onderzoeksmaatregel te bevelen, daar hij ter zake niet diendend is ;

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering in haar geheel als ongegrond voorkomt ;

*Om deze redenen,
De rechtbank,*

Gelet op de artikelen 4, 37, 41 en 42 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken ;

Rechtdoende op tegenspraak en in graad van hoger beroep ;

Alle andere of strijdige conclusies van de hand wijzende ;

Zegt voor recht dat de Vrederechter onbevoegd was om van tegenwoordige vordering kennis te nemen ;

Verklaart het hoger beroep en het incidenteel beroep ontvankelijk en gegrond ;

Dienvolgens doet het vonnis dd. 21 juni 1971 van de Vrederechter van het kanton Sint-Kwintens-Lennik te niet en opnieuw recht doende in eerste aanleg op grond van artikel 1070 van het Gerechtelijk Wetboek, verklaart de vordering van oorspronkelijke eiseres ongegrond, wijst haar ervan af ;

Zegt dat er geen aanleiding toe bestaat appellante toe te laten de beweerde hinder met alle rechtsmiddelen te bewijzen ;

Veroordeelt haar tot alle kosten.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUGGE

2e KAMER—25 SEPTEMBER 1973

Voorzitter : de h. G. Campers

Advocaten : Mrs. J. Mullie en H. Gevaert

Bevoegdheid—Ratione loci—In Frankrijk wonende verweerder—Bevoegdheidsgeschil—Geen verwijzing naar de arrondissementsrechtbank—Toepassing van art. 635, 3°, Ger.W.

De vraag of een gerecht dat buiten de Belgische rechterlijke organisatie staat, voor een zaak bevoegd is, kan niet voor de arrondissementsrechtbank aanhangig gemaakt worden.

Wanneer in een geding tegen een in Frankrijk woonplaats hebbende vreemdeling blijkt, dat de betaling die van hem gevorderd wordt, in het rechtsgebied van de rechtbank diende te gebeuren, is de rechtbank op grond van art. 635, 3°, Ger.W. bevoegd om van het geschil kennis te nemen.

P.V.B.A. Insta Design t/ Gasse

Gezien het exploit van dagvaarding op 23 mei 1973 (...)

Overwegende dat de vordering ertoe strekt verweerder te horen veroordelen om aan eiseres te betalen de som van 1.127.200 frank, dit ter uitvoering van de tussen partijen gesloten overeenkomst, onder voorbehoud van prijsverhoging, plus de gerechtelijke intresten en de gedingskosten ;

dat de vordering er verder toe strekt akte te doen verlenen aan eiseres dat zij bereid is de overeengekomen werken uit te voeren en leveringen te doen zodra de prijs hiertoe betaald is en van haar voorbehoud in verband met de namaak en uitvoering bij verweerder van de door haar ontworpen uitvoeringsplannen ;

Overwegende dat verweerder de exceptie van onbevoegdheid "rations loci" dezer rechtbank opwerpt op grond van artikel 636 Ger.W. omdat hij vreemdeling is en in de vordering die tegen hem werd ingesteld niet voorzien wordt door artikel 635 Ger.W. ;

dat hij verder vraagt hem voorbehoud te verlenen ten gronde te besluiten, hetgeen hierbij gebeurt ;

Overwegende dat verweerder in werkelijkheid de rechtsmacht van de Belgische rechtbanken afwijst en aldus besluit tot de bevoegdheid van de rechtbanken van zijn eigen land ;

dat de vraag over de al dan niet bevoegdheid van een gerecht dat buiten de Belgische rechterlijke organisatie staat niet valt binnen de opdracht van de arrondissementsrechtbank (cfr. FETTWEIS, *Bevoegdheid*, nr. 38bis) ;

dat mitsdien uitspraak dient te worden gedaan over de opgeworpen exceptie ;

Overwegende dat uit de overgelegde overeenkomst van 18 december 1972 blijkt dat tussen partijen bedongen werd dat de betalingen te Brugge dienen te gebeuren ;

dat, waar de vordering ertoe strekt betaling te bekomen, de verbintenis die aan de vordering ten grondslag ligt aldus conventioneel in België moet worden uitgevoerd ;

dat artikel 635, 3°, Ger.W. in voormeld geval voorziet zodat de opgeworpen exceptie als niet gegrond voorkomt ;

dat verweerder mitsdien rechtsgeldig vóór een rechtbank van het Rijk werd gedagvaard en deze rechtbank territoriaal bevoegd is overeenkomstig de tussen partijen bedongen verkoopvoorwaarden ;

Om die redenen,

De Rechtbank, bij toepassing van artikel 639, lid 3, Ger.W., wijzende op tegenspraak, alle verdere en strijdige besluiten verwerpende als ongegrond, verklaart zich territoriaal bevoegd en verwijst de zaak naar de zitting van... voor behandeling ten gronde.

NOOT—Bij akte van de wetgevende macht van 13 januari 1971 (*Staatsblad* van 31 maart 1971) werd goedgekeurd het Brusselse Verdrag van 27 september 1968 tussen de Lid-Staten van de E.E.G. betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken. Het Verdrag is in werking getreden op 1 februari 1973.

In de zaak die door bovenstaand vonnis van de rechtbank van koophandel te Brugge behandeld werd, was de verweerder een vreemdeling die woonplaats in Frankrijk had. Hij werd op 23 mei 1973 dagvaard. De vraag is of het Verdrag geen toepassing vond.

Het Verdrag wordt o.m. toegepast in handelszaken (art. 1). Voor de bevoegdheid is de regel dat hij die woonplaats heeft op het grondgebied van een verdragsluitende Staat, ongeacht zijn nationaliteit, opgeroepen wordt voor de rechten van die Staat (art. 2). Hij kan niet voor de rechter van een andere Staat worden opgeroepen dan krachtens de in de afdelingen 2 tot en met 6 van titel I van het Verdrag (artt. 5 tot 18) gegeven regels (art. 3). Buiten de gevallen dat zijn bevoegdheid voortspuit uit andere bepalingen van het Verdrag, is de rechter van een verdragsluitende Staat, voor wie de verweerder verschijnt, bevoegd, maar dit voorschrift is niet van toepassing indien de verschijning uitsluitend ten doel heeft de bevoegdheid te betwisten, of indien er een ander gerecht bestaat dat krachtens art. 16 bij uitsluiting bevoegd is (art. 18).

Ten deze ging het om een commercieel geschil. De verweerder had woonplaats in Frankrijk en kon dus volgens de algemene regel slechts voor de Franse gerechten opgeroepen worden (zonder belang is dat hij vreemdeling was ; dezelfde regels zouden gelden indien hij een Belg was, onderhorige van een andere Lid-Staat of zelfs van een Staat die niet tot het Verdrag is toetgetreden). Hij kon slechts voor een Belgische rechter opgeroepen worden krachtens de in de artikelen 5 tot 18 van het Verdrag gegeven regels : om de bevoegdheid van de rechtbank te funderen kon de eiseres de bepalingen van art. 635 Ger.W. niet aanvoeren.

Daar er van een op art. 16 van het Verdrag gebaseerde exclusieve bevoegdheid geen sprake was, hield het feit dat de verweerder voor de Belgische rechter verscheen, in principe in dat hij dezes bevoegdheid aanvaardde, maar deze regel vindt dan weer geen toepassing "indien de verschijning uitsluitend ten doel heeft de bevoegdheid te betwisten". Gesteld dat dit het geval was, moest de rechtbank haar bevoegdheid toetsen, niet aan de bepalingen van art. 635 Ger.W., maar aan die van het Verdrag. Nu zegt art. 5, dat de verweerder die woonplaats heeft op het grondgebied van een verdragsluitende Staat, in een andere verdragsluitende Staat ten aanzien van verbintenissen uit overeenkomst opgeroepen kan worden voor het gerecht van de plaats waar de verbintenis is uitgevoerd of moest uitgevoerd worden (art. 5, 1°). Op grond van deze bepaling kon de rechtbank zich bevoegd verklaren.

Dit resultaat is hetzelfde als dat van het vonnis, maar het werd langs een andere weg bereikt. Hier moge gewezen worden op de verschillen tussen art. 635, 3°, Ger.W. en art. 5, 1°, van het Verdrag. De bepaling van art. 5, 1°, geldt niet voor alle verbintenissen, maar enkel voor verbintenissen uit overeenkomst, en enkel het gerecht van de plaats waar de verbintenis is uitgevoerd of moest worden uitgevoerd (niet dat van de plaats waar ze ontstaan is) komt in aanmerking. Op te merken is, dat voor verbintenissen uit onrechtmatige daad en voor een op een strafbaar feit gegronde rechtsoverdring tot schadevergoeding of tot teruggave aparte regels (art. 5, 3° en 4°) gelden.

De in art. 18 bedoelde stilzwijgende aanwijzing van de rechter door de verschijning van de verweerder doet de vraag rijzen naar de betekenis van de woorden "indien de verschijning uitsluitend ten doel heeft de bevoegdheid te betwisten". Naar het lijkt is het verschijnen van de verweerder op zichzelf nog neutraal. De tekst van art. 18 legt hem niet op reeds op het ogenblik waarop hij zich aanmeldt voor het deelnemen aan de rechtsstrijd (zie J. RONSE en M. STORME, 'Proceshandelingen van en tegen vennootschappen volgens het nieuw Gerechtelijk Wetboek'. R.W., 1968-69, 1879, nr. 10), te verklaren dat zijn deelnemen er uitsluitend op gericht is de bevoegdheid te betwisten. Hoelang de verweerder het doel van zijn deelnemen aan de rechtsstrijd, beperkt tot het betwisten van de bevoegdheid, kan tot uiting brengen, wordt bepaald door de gemeenschappelijke regel volgens welke de onbevoegdheid, voor zover ze niet van openbare orde is, vóór alle exceptie of verweer moet voorgedragen worden (zie het Rapport van J. JENARD, *Parl. Besch., Kamer*, 1969-70, nr. 553-1, p. 62).

C. Caenepeel

BALIELEVEN

CONGRES VERBOND VAN BELGISCHE ADVOKATEN TE CHARLEROI - 6 OKTOBER 1973

Eens te meer heeft de keuze van bijzonder actuele congres-thema's en de zorgvuldige voorbereiding ervan door rapporten vooraf in "Omnia Fraterne" gepubliceerd de aanwezigheid gewaarborgd van zeer talrijke congressisten uit binnen- en buitenland, en het vlotte en boeiende verloop van een uitzonderlijk geslaagde studiedag.

Mr R. Born, Stafhouder van de Balie te Charleroi, kon met vreugde de aanwezigen verwelkomen. Hij herinnerde eraan dat de Union Internationale des Avocats in zijn stad werd opgericht, en dat deze stad, traditiegetrouw, openstaat voor elke gezonde vernieuwing, dus ook voor elke verjonging en aanpassing van de tradities van de Balie.

Stafhouder Mr Massaux, Voorzitter van het Verbond van Belgische Advokaten, noemt het een voorrecht voor het Verbond andermaal te Charleroi te kunnen vergaderen, dankt de Heer Stafhouder, en begroet de Heer Deken van de Nationale Orde, de Heer Kabinetschef van de Minister van Justitie, de Voorzitter van de Union Internationale des Avocats, vooraanstaande vertegenwoordigers van de advocatuur uit Frankrijk, Nederland, Duitsland en Luxemburg, en vele magistraten en juristen uit eigen land.

Hij wijst op de realisatie van meerdere initiatieven door het Verbond, in nauwe samenwerking met de Nationale Orde: contacten met radio en televisie, met het oog op uitzendingen, die de rol van de advocaat in de samenleving zullen toelichten, herscholingscursussen langs de radio, voorbereiden en verspreiden van de lijsten der vervangingsdiensten over het gehele land, oprichting van een vereniging van de advocaten-militairen in Duitsland, voortdurende waakzaamheid, adviezen en kritiek betreffende alle aangelegenheden, die de belangen van de advocaten raken.

In de algemene, statutaire vergadering hoort men de rapporten van Mr M. Chardon, Secretaris-Generaal, (gepubliceerd in "Omnia Fraterne") en van Mr C. Unikowski, Penningmeester.

Bij algemeenheid van stemmen worden de candidaturen aanvaard van degenen, die de wens uitdrukken de uittrede leden van de Raad van Beheer te vervangen.

Mr J. Van den Heuvel (Balie Antwerpen) licht dan zijn rapport betreffende het eerste thema der werkvergaderingen, de Rechtsbijstandsverzekering, toe. De volledige tekst van dit belangwekkende rapport werd opgenomen in "Omnia Fraterne".

Samenvattend meent de verslaggever dat vereist is, opdat het systeem van de rechtsbijstandsverzekering een waardevolle bijdrage zou kunnen betekenen tot verwezenlijking van het streven "recht voor allen", dat een deskundige, onafhankelijke derde, bij voorkeur een vrij gekozen advocaat, moet kunnen beslissen over de al dan niet wenselijkheid een bepaalde eis te stellen of een bepaald verweer te voeren, dat de verzekeraar niet de oppermachtige leider zou zijn van het geding, en dat een strikte scheiding zou bewaard worden tussen verzekeraars van rechtsbijstand en andere verzekeraars.

Bijzonder belangrijk is bovendien dat de vrije keuze van zijn advocaat aan de verzekerde moet worden gewaarborgd. Deze vrije keuze bestaat wel in theorie, maar in de werkelijkheid wordt er zeer vaak, door rechtstreeks ingrijpen of drukking van de verzekeraar, of zijn makelaar, afbreuk aan gedaan.

Mr Tossens, Voorzitter van de Conférence du Jeune Barreau te Charleroi, meent dat de rechtsbijstandsverzekering talrijke negatieve facetten vertoont: een beperkt aantal risico's wordt gedekt, en juist de minst gefortuneerden, die

men eigenlijk door het systeem wil tegemoetkomen, zullen zich niet laten verzekeren. Bovendien vreest hij een bedreiging van de fundamentele karakteristieken en verworvenheden van het beroep: de persoonlijke relatie advocaat-kliënt zou in het gedrang komen, evenals de omvang van de rol van de advocaat en zijn onafhankelijkheid. Tevens zou het gevaar van tarificatie der erelonen dreigen.

Het beroep moet zich aanpassen, maar zich niet laten denatureren.

In de dialoog met de verzekeraars moet de Balie haar opinies en wensen laten kennen, rekening houdend met de fundamentele kenmerken van het beroep, die te allen prijze moeten gevrijwaard blijven.

Aan prominente vertegenwoordigers van buitenlandse Balies was gevraagd de toestand in hun land inzake verzekering-rechtsbijstand, en de implicaties voor de Balie, te schetsen.

Mr Gurland (D.D.R.) deelde mee dat in zijn land het probleem volledig is opgelost sinds 1969. Aan de verzekeraars werd opgelegd bepaalde dwingende algemene voorwaarden in alle polissen-rechtsbijstand op te nemen.

Artikel 16 van deze voorwaarden voorziet uitdrukkelijk dat de verzekerde zelf zijn advocaat mag aanstellen. Meestal echter maakt hij van dit recht geen gebruik, en wordt door de verzekeraar een raadsman aangesteld.

De erelonen zijn getarificeerd sinds 1957 (en sedertdien niet aangepast!).

In geval van tegenstrijdigheid van de belangen van verzekeraar en verzekerde treedt een advocaat als scheidsrechter op.

Mr Scamoni (Italië) deelt mee dat in zijn land zeer weinig werd gerealiseerd in verband met de verzekering-rechtsbijstand. Slechts bepaalde risico's worden gedekt, en de uitkeringen worden beperkt tot vastgestelde maxima.

In Frankrijk is, volgens de Heer Stafhouder Corneloup, de verzekering-rechtsbijstand in haar toepassing enkel bekend als annex bij verzekeringen-verantwoordelijkheid.

De Deken van de Nationale Orde van Advokaten van Nederland deelt mee dat in Nederland de oplossing van het recht-voor-alen-probleem niet mede in de verzekering-rechtsbijstand wordt gezocht, maar in het toekennen en verhogen door de Staat van bijdragen voor het zgn. pro deo voeren van processen, ook voor rechtzoekenden, die een niet zo laag inkomen genieten.

Het zal geen verwondering wekken dat op deze „internationale" basis een zeer geanimeerde discussie tot stand kwam, waarbij de meest uiteenlopende inzichten tot uiting kwamen. Deze diversiteit belette niet dat Voorzitter Stafhouder Massaux, die gedurende de ganse dag de debatten met meesterhand inleidde, leidde en afrondde, de bespreking van het thema „rechtsbijstandsverzekering", en het standpunt dat het congres eenparig aanvaardde, in volgende resolutie kon samenvatten:

Het Verbond van Belgische Advokaten, in algemene statutaire vergadering verenigd te Charleroi op 6 oktober 1973, heeft kennis genomen van de vraagstukken ontstaan door het in studie nemen van verzekeringspolissen die op nieuwe gebieden rechtsbijstand willen waarborgen.

Het beslist eenparig de Raad van Beheer te verzoeken de passende contacten op te nemen met de verzekeringsmaatschappijen om hen er op te wijzen dat de advocaten slechts zullen kunnen samenwerken met de uitvoering van dergelijke polissen mits naleving van de volgende minimumvoorwaarden:

1. Vrije keuze van de advocaat door de verzekerde vanaf het begin van het geschil ;
2. Vrijheid voor de advocaat in zijn optreden, met eerbiediging van het beroepsgeheim ;
3. Vrijheid van de advocaat in het bepalen van zijn ereloon, onder het toezicht van de Raden van de Orde.

**

Tijdens de namiddagzitting werden de congressisten alereerst toegesproken door de Heer Stafhouder Radelet, Deken van de Nationale Orde van Advokaten.

Waar aanvankelijk kon gevreesd worden voor een zekere dualiteit tussen de Nationale Orde en het Verbond van Belgische Advokaten, is deze vrees ijdel, zelfs misplaatst gebleken. Door de wet zelf werd aan de Nationale Orde als taak gegeven het beveiligen van de belangen der advokaten. Het Verbond voert deze strijd op de voorpost. Samenwerking tussen beide is niet alleen reëel, maar ook strikt vereist, om versnippering van de taken te vermijden, en zich samen in te zetten voor gemeenschappelijke bedoelingen : bewaren van onze onafhankelijkheid, beveiligen van de tucht, ons meest doeltreffend verdedigingsmiddel, niet laten raken aan de aloude prerogatieven van het beroep, en de bekwaamsten onder de jongeren aantrekken.

De Voorzitter dankt de Heer Deken voor zijn uiteenzetting, en voor de boodschap van vriendschap, tot het Verbond gericht.

Mr Baltus (Balie Brussel) komt hierna aan het woord om zijn preadvies, en tevens het tweede Congresthema, de specialisatie, toe te lichten. De volledige tekst hiervan werd eveneens gepubliceerd in "Omnia Fraterne". Na op de noodzaak van specialisatie te hebben gewezen, en het begrip zelf te hebben toegelicht, onderzoekt Mr Baltus de voor- en nadelen ervan, de criteria volgens welke en de wijze waarop een erkenning als specialist eventueel zal worden toegekend, de publiciteit, die er zal worden aan gegeven, en de verhoudingen tussen specialisten en niet-specialisten.

Zijn standpunten samenvattend, pleit de spreker voor specialisatie *sensu stricto*, erkend op basis van objectieve criteria.

Mr Collin (Balie Antwerpen) treedt deze stelling bij. De uitbreiding van het rechtsverkeer opent nieuwe mogelijkheden waaraan de organisatie van de Balie zich moet aanpassen.

Bij toepassing van bepaalde objectieve criteria (volgen van keuzevakken aan de Universiteit, stage bij een specialist, of eigen jarenlange praktijk in een bepaalde rechtstak), kan het voeren van de titel van specialist door de Stafhouder worden toegelaten.

Verdeling van een bepaald ereloon zou alleszins uitgesloten zijn : zo een "algemeen" practicus en een specialist bij eenzelfde zaak betrokken zijn, vraagt elk van hen een ereloon, aangepast aan de door hem geleverde prestaties.

Uit de gedachtenwisseling, die op deze uiteenzettingen volgde, bleek dat sommigen de mening toegedaan zijn dat geen nood bestaat aan het bekendmaken van "specialistenlijsten", dat de specialisten ook niet om erkenning als dusdanig vragen, en het gevaar zou kunnen bestaan dat een vorm van hiërarchie aan de Balie zou worden in de hand gewerkt.

Anderen nochtans meenden dat, zo men de huidige industriële- en handelswereld (weer) wil aantrekken, en voldoende bekendheid geven aan de diensten, die de Balie kan verlenen, naast en méér dan allerlei "concurrerende" personen en instellingen, het ten zeerste wenselijk is lijsten van advokaten, met vermelding van eventuele specialisaties, bekend te maken.

Een bijzondere bekommernis kwam tot uiting voor de situatie van de jongeren, die dikwijls, al of niet ter gelegenheid van hun stage, gespecialiseerde kennis verwer-

ven lang vóór hen zaken, behorend tot het domein van deze specialisatie, worden toevertrouwd.

Een oplossing zou alleszins in elke Balie afzonderlijk moeten worden gezocht en toegepast, mede omdat het zeer variërende ledental een uniforme regeling uitsluit.

Er kan gedacht worden aan een vorm van "juridische poliklinieken" bij grotere Balies, en aan "open associaties", waarbij de advocaat werkzaam is in eigen kantoor én - part-time - in een vorm van associatie, bij middelgrote en kleine Balies.

Tenslotte was men het erover eens dat het, in de huidige stand van zaken, reeds nuttig zou zijn lijsten van advokaten op te stellen, met vermelding zo niet van ware specialisaties, dan toch van de rechtstakken, waarmee elk van hen zich vooral bezighoudt.

De Voorzitter besloot de discussie door vast te stellen dat de vergadering zeker wenst dat een systeem zou worden georganiseerd op basis waarvan de Raden der Orde de mogelijkheid zouden bezitten, ingeval zij daartoe worden aangezocht, namen aan te wijzen van advokaten, die met gezag en ervaring een welbepaalde materie zouden kunnen behandelen.

**

Traditiegetrouw werden de ernstiger activiteiten van deze dag gevolgd door een receptie, aangeboden door het Stadsbestuur. De Schepen van Cultuur, advocaat bij de Balie te Charleroi, begroette de talrijke gasten, die zeer spoedig, hoe verdeeld hun opinies even tevoren ook geweest waren, een eenparig akkoord bereikten over de uitstekende kwaliteit van de lafenis.

Tijdens het diner had Voorzitter Stafhouder Massaux woorden van dank voor allen, die tot het welslagen van dit Congres bijdroegen, bijzonder voor Mr Tossens, Voorzitter van de Jeune Barreau, die zulk voortreffelijk gastheer was.

Zeven confraters trachten, in een selectie uit de revues der laatste jaren, door spel en zang de aanwezigen bij te brengen wat te Charleroi zoal wordt verstaan door "les sept fléaux du Barreau". Uw verslaggever kan bevestigen dat het geen ijdele poging bleek, en dat het jolijt groot was.

Over het Wener Congres kon prins de Ligne destijds wellicht naar waarheid getuigen : Le Congrès danse, mais ne marche pas. Ook dit Congres danste, maar gewis heeft het evenzeer, en met evenveel geestdrift en overtuiging een fikse pas gezet naar vernieuwing en aanpassing toe van het beroep, dat ons allen lief is. M.C.

Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen Voordracht van de Heer J. Luns

Op vrijdag 28 september 1973 had de Vlaamse Conferentie de eer de heer J. Luns, secretaris-generaal van de NAVO, als spreker te mogen begroeten.

In de tot de nok gevulde assisenzaal begroette voorzitter Erdman de talrijk opgekomen personaliteiten en had voor ieder van hen een apart woordje van lof over.

Na een korte beschrijving van de schitterende loopbaan van de heer Luns, verleende hij deze spreker het woord, na nog even diens bijzondere voorliefde voor het tekenen van 'scheepsdroedels' aangestipt te hebben.

Nadat de heer Luns eerst nog een korte strijd had geleverd om de waterkaraf waarop een der dorstige leden van het bestuur beslag had gelegd, begon hij zijn voordracht, waarvan de titel luidde : "De Alliantie in een tijd van verandering".

Spreker ging uit van het idee dat de relatie tussen de USA en Europa het onderwerp is van toenemende discussie, onder meer te wijten aan veranderingen op alle gebieden, technologisch én politiek. Als veranderingen in Europa wees hij op de indrukwekkende economische groei en integratie,

echter, tot zijn teleurstelling, niet gepaard gaande met politieke integratie. Verder mag men de toenadering tot het Oostblok niet uit het oog verliezen.

Wat de veranderingen in Amerika betreft, hier is, volgens de heer Luns, vooral het einde van de interventie in Vietnam van belang, die bij het Amerikaanse publiek een enorme emotionele reactie verwekte, hoewel men van die oorlog op materieel gebied weinig weerslag ondervonden had. Dit 'Viëtnameyndroom' heeft een repercussie gehad op de houding van de USA ten overstaan van Europa. Ook de toenadering van de USA tot Rusland en China is hieraan niet vreemd.

Buiten de veranderingen in de USA en Europa, wees de heer Luns op de enorme economische expansie van Japan, de hervormingen in China en de verschuiving in de Sovjet-politiek. In dit verband vestigde hij de aandacht op het effect van de spanning tussen Rusland en China, constaterend dat, ondanks een enorme troepenconcentratie aan de Chinese grens, het militair potentieel van Rusland in Europa, zeker gehandhaafd bleef.

Terugkerend tot de Atlantische betrekkingen kwam spreker tot de kern van zijn betoog, namelijk dat er, gezien de militaire macht van Rusland en zijn geallieerden, voor de verdediging van West-Europa geen ander alternatief bestaat dan het Atlantisch Partnership. Een 'Europese verdediging' lijkt niet haalbaar wegens de enorme ontwikkeling van de sociale wetgeving, die te veel van het nationaal inkomen opslorpt. Economisch is Europa wel sterker, maar welvaart is geen vervanger van veiligheid, wel een voorwaarde ervan, want naarmate er meer voorspoed heerst, neemt het belang van de veiligheid toe. In die omstandigheden moeten de Westeuropese landen beslissen op welke wijze de defensie optimaal georganiseerd kan worden. De aanwezigheid van de Amerikaanse troepen in Europa is een *conditio sine qua non* voor de geloofwaardigheid van de NAVO.

Spreker acht de alliantie een zaak van wederzijds belang, want "Defense is not a question of philanthropy". Hij vindt het spijtig dat er tussen de geallieerden spanningen schijnen te ontstaan. Op dit ogenblik heerst volgens hem in Europa een gevoel van malaise, te wijten aan de verrassingen in de Amerikaanse politiek, onder meer het akkoord tussen Nixon en Bresnjev. Dergelijke verrassingen zouden vermeden moeten worden door bestendige onderlinge consultaties.

De heer Luns kwam tenslotte tot het besluit dat, gelet op de gewijzigde omstandigheden, een hernieuwing en herbevestiging van het Atlantisch Verdrag noodzakelijk is en dat de 'Salt II'-besprekingen, die hierover handelen, dan ook enorm belangrijk zijn. Hij drukte de wens uit dat de partners er zorg voor zouden dragen door hun daden en handelingen geen onherstelbare schade aan de Alliantie toe te brengen.

Na een langdurig applaus dankte Mr. Erdman de heer Luns waarbij hij tevens de hoop uitsprak dat in de toekomst de machtspolitiek vervangen zou worden door akkoorden en verdragen. "Vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid worden nog te veel als utopieën beschouwd".

Tot slot van deze avond volgde een aangename receptie, aangeboden door de voorzitter in het prachtige kader van het Rubenshuis.

Ph. Van Camp

Jaarvergadering van de Nederlandse Orde van Advocaten te Eindhoven

Op donderdag 20 en vrijdag 21 september werd te Eindhoven de jaarvergadering gehouden van de Nederlandse Orde van Advocaten. De advocaten krijgen dan de gelegenheid hun mening te uiten over bepaalde problemen van de balie. Naast de jaarvergadering worden er ook nog werkvergaderingen ingericht, dit alles voorbereid door merkwaardige schriftelijke rapporten.

De Nederlandse Orde mag zich in alle geval verheugen over de belangstelling die door de advocaten wordt betoond voor de activiteiten van de Orde. Op deze jaarvergadering waren niet minder dan 400 advocaten aanwezig.

De vergadering begon met een opmerkelijke toespraak van deken P.J.W. de Brauw. Hij achtte zich gelukkig dat de Nederlandse Orde door vaste contacten met het parlement de wetgevende arbeid van nabij kon volgen. Hij had het echter vooral over de inrichting van het beroep zelf en legde zeer sterk de nadruk op de noodzaak van specialisatie, om te vermijden dat advocaten als semi-professionals zouden werken. Daar waar grote associaties bestaan kan die specialisatie nu reeds worden doorgevoerd. Zulke grote associaties zijn echter niet overal mogelijk. Zij missen overigens dikwijls de persoonlijke relatie met de cliënt. De kleine kantoren zullen onvermijdelijk een grote rol blijven spelen. De deken zag dan een mogelijke oplossing in het degelijk organiseren van externe samenwerking met specialisten, waarvoor dan nauwkeurige beroepsregelen zouden moeten uitgewerkt worden.

Na met voldoening vastgesteld te hebben dat de top van het bedrijfsleven nog altijd een beroep deed op advocaten, wees hij op de overbelasting van de meeste advocaten, wat niet gezond is, noch voor het werk noch voor de advocaat. Hij meende dan ook dat er meer advocaten moesten komen, wat betekent dat de jonge juristen zouden moeten worden aangetrokken, wat dan echter weer een behoorlijke vergoeding voor deze jongeren veronderstelt. De advocatuur zou ook zekere taken aan anderen kunnen overlaten en b.v. minder geschoolde krachten bepaalde werkzaamheden kunnen laten uitvoeren.

De deken had ook een woord van kritiek voor het gerechtelijk apparaat, dat hij verouderd noemde, met te veel zinloze formaliteiten en ritueel.

In verband met de jonge juristen, die in groter aantal tot de advocatuur zouden moeten komen, behandelde hij het probleem van de rechtsbijstand, waar de advocatuur verplicht wordt een belangrijk aantal zaken te behandelen maar hiervoor onderbetaald wordt (ongeveer 1/3 van het normaal loon van de laagste rechter, maar dan zonder sociale voorzieningen). Nu drukt die last vooral op de zwakste groep in de balie, wat het probleem nog nijpender maakt. (N.B. Hoewel de vergoedingen die in Nederland voor Pro Deo zaken aan de advocaten betaald worden in België nog als wensdromen moeten beschouwd worden, worden die vergoedingen daar toch nog onvoldoende geacht). De stagiairs zouden in alle geval meer moeten betaald worden en hun opleiding zou moeten bevorderd worden.

Mr. dr. C. Schuyt, lector in de rechtssociologie aan de katholieke universiteit te Nijmegen, en prof. Mr. M. Verburgh, hoogleraar in het burgerlijk recht aan de rijksuniversiteit te Utrecht, hielden inleidingen over het thema "rechtshulp: individuele of gemeenschapszaak?"

Mr. dr. C. Schuyt maakte, als socioloog, een kritiek van het beroep van advocaat. Volgens hem moet een advocaat er toe bijdragen nieuw recht te doen ontstaan, maar dit gebeurt veelal niet omdat de advocaat zich laat leiden door de haalbaarheid en niet door de wenselijkheid van een bepaald resultaat. Omdat de advocatuur die rol niet speelt, wordt die sociale taak dan overgenomen door vakbonden, consumentenbonden enz. Aldus laat de advocatuur zich echter een essentieel werkkterrein ontsnappen, nl. dat van de rechtsvorming, terwijl zij om technische redenen ook reeds sommige gebieden verloor, b.v. fiscale zaken.

Volgens prof. Verburgh was het 'gemeenschaps'-karakter van het privaatrecht over de 50 % gesloten. Met die evolutie moet rekening worden gehouden. Bijzondere kantoren zouden zich kunnen bezighouden met dit recht. Veel meer mensen dan vroeger vragen recht.

Bovendien is een multidisciplinaire aanpak wenselijk

DATA JURIDICA

Documentatie van Juridische literatuur

maar nu moeilijk te realiseren, aangezien hiervoor dan een andere opleiding nodig is.

Spreeker oordeelde dat privé-kantoren moeilijk die rechtshulp kunnen verschaffen. Hij zag een mogelijke oplossing in rechtshulpkantoren over heel Nederland met regeringshulp.

De vergadering werd na deze spreekbeurt geschorst voor een gezamenlijke lunch in de "Wintertuin" van het Hotel Cocagne.

De namiddagzitting was volledig gewijd aan een debat over de gestelde problemen. Voor dit debat was een beroep gedaan op een paneel, samengesteld uit professoren en advocaten die met de rechtsbijstandproblematiek vertrouwd waren, terwijl uit de zaal iedereen zijn visie kon geven. Er werd o.a. gesproken over een mogelijk onderscheid tussen commerciële en sociale advocatuur, over "werkverbanden" voor jongeren, over structurele rechtshulp enz. In rechtshulp als gemeenschapszaak en daarom volledig op staatskosten, zag men een gevaar voor inflatie. De rechtshulp aan de advocatuur overlaten en deze er onvoldoende voor vergoeden, achtte men niet veel beter als oplossing ter bestrijding van de inflatie en bovendien erg nadelig voor de advocatuur. Rechtshulp zou toch ook individuele zaak blijven en dan moet ieder persoon over zijn behoefte aan rechtshulp oordelen, waarbij dan de vraag rijst of hij er iets voor over heeft.

Om de rechtshulp meer tot het volk te brengen werd gesuggereerd de spreekuren van de balie te publiceren met een consultatietarief van 15 gulden en dan de reactie af te wachten, dit als maatregel tegen het algemeen verspreide idee dat de advocaat te duur is.

Tijdens het levendig debat werden nog verschillende andere interessante standpunten uiteengezet. Zoals het een advocatenvergadering betaamt werden er geen duidelijke conclusies getrokken, maar de forumdiscussie had in alle geval verrijkend gewerkt en dit niet in het minst voor de vertegenwoordiger van de Belgische Nationale Orde van Advocaten.

Tot slot bracht de staande vergadering een ovatie aan Mr. de Brauw, aan wiens ambtstermijn als deken van de Nederlandse Orde van Advocaten in november een einde komt.

J. Van den Heuvel

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

ZESTIGJARIG BESTAAN VAN DE NEDERLANDSE JURISPRUDENTIE

Het is meer dan zestig jaar geleden dat in januari 1923 bij de uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle het eerste nummer van de 'Nederlandse Jurisprudentie' - onder de redactie van Mr. B.M. Taverne en Mr. P.A.J. Losecaat Vermeer - verscheen.

De invloed die dit weekblad - mede door zijn annotaties op arresten van de Hoge Raad - op de ontwikkeling van de Nederlandse rechtspraak en literatuur heeft uitgeoefend, is bijzonder groot.

Ter gelegenheid van het afsluiten van de zestigste jaargang wordt op vrijdag 19 oktober 1973 om 14 uur in de Glazen Zaal van het RAI-congresgebouw te Amsterdam een openbaar debat gehouden over het onderwerp: "Rechtsvorming door wetgever en rechter". Sprekers zijn Mr. H. Drion en Prof. Mr. H.C.F. Schoordijk. Nadien volgt een discussie die onder de leiding staat van Mr. C.R.C. Wijckerd-Bisdom. De redactie en de uitgever van de 'Nederlandse Jurisprudentie' hebben deze bijeenkomst in de eerste plaats georganiseerd voor hun abonnees.

Sedert het begin van dit jaar wordt onder bovenstaande titel door de uitgeverij Kluwer te Deventer een maandblad uitgegeven, waarin excerpten van artikelen uit meer dan 60 vaktijdschriften, recent verschenen bundels, monografieën, dissertaties, oraties en preadviezen met bronvermelding en vindplaatsen worden opgenomen.

Onder de Belgische tijdschriften, die regelmatig geëxcerpeerd worden, zijn o.m. te vermelden het Rechtskundig Weekblad, het Tijdschrift voor Privaatrecht, het Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht.

Coördinerend redacteur van het maandblad is Mr. H.R.W. Gokkel. Data Juridica kost 70 Fl. per jaar, inclusief opbergband en registers.

STICHTING FERNAND LAZARD

De Stichting Fernand Lazard, instelling van openbaar nut, opgericht bij Regentsbesluit op 31 januari 1949, heeft ten doel aan jongelieden van Belgische nationaliteit, die hun hogere studiën hebben beëindigd, bij de aanvang van hun beroepsleven een financiële steun toe te kennen onder vorm van leningen, vrij van interesten.

De interventies van de Stichting Fernand Lazard beogen: 1° het vergemakkelijken van de aankoop van de door het beroep vereiste werkbenodigdheden, welke ze ook zijn (bijvoorbeeld: instrumentaria, onmisbare boeken, enz.); 2° het ten laste nemen van de installatiekosten van een kabinet, met uitzondering van huurkosten, welke ze ook zijn.

Om voor onderzoek in aanmerking te worden genomen, zal elke aanvraag moeten gepatroneerd zijn door twee professoren van de kandidaat.

Een eerste terugbetaling van deze lening zal moeten gedaan worden vanaf het derde jaar, door een erkenningsakte die minstens het tiende vertegenwoordigt van de toegestane lening. De daaropvolgende terugbetalingen zullen jaarlijks moeten gebeuren opdat op het einde van het negende jaar alleen een tiende van de lening nog zou moeten terugbetaald worden; de schuld moet vereffend zijn in tien jaar.

De kandidaten moeten, vóór 1 januari of 1 juni van elk jaar, hun aanvraag richten tot de h. Marcel Grosjean, Beheerder van de Stichting Fernand Lazard, Egmontstraat 11 te 1050 Brussel.

VLAAMS ECONOMISCH VERBOND
GRONDSLAGEN VAN BUDGETTAIR
BEDRIJFSBEHEER

Het Vlaams Economisch Verbond organiseert in samenwerking met Management Development International, een tweedaags seminarie over "Grondslagen van budgettair bedrijfsbeheer", op 30 en 31 oktober, in G.B. Motor Hotel te Aartselaar-Antwerpen.

PROGRAMMA:

Waarom dit seminarie?

Budgetplanning en -controle behoren tot de belangrijkste elementen van het bedrijfsbeleid, maar in de meeste ondernemingen worden de mogelijkheden die deze activiteiten bieden, niet ten volle benut, en wel om de volgende redenen: in de eerste plaats bezitten vele stafleden niet voldoende kennis van de vereiste technieken. In de tweede plaats zijn een ongezonde sfeer of een slechte organisatorische opzet van het bedrijf niet ideaal om de direktieleden

de juiste motivering te verschaffen. De situatie is in dit geval eerder "verdedigend" dan "kreatief". Dit programma belicht zowel de humane als de technische kanten van het budgetstelsel in het kader van de algemene bedrijfsvoering van de onderneming.

Doelstellingen van dit programma

- a) Het beter begrijpen van de termen en begrippen betreffende planning en budgetcontrolesystemen.
- b) Het leren opstellen van een budget en het interpreteren van budgetrapporten.
- c) Meer zelfvertrouwen krijgen bij de aanpak van de technische en psychologische problemen van een budget.
- d) Meer inzicht krijgen in de relatie tussen budgetplanning en de algemene bedrijfsvoering en planning van de onderneming.
- e) Het motiveren van verdere studie in de toekomst.

1. Inleiding

Een introductie in de termen en begrippen van ondernemingsplanning en budgetcontrole. Het opstellen en interpreteren van budgetten. Budgetplanning in het kader van de algemene ondernemingsplanning.

2. Grondbeginselen bij het opmaken van een begroting

Het doel van een budgetplanning en budgetcontrole. Projecten en data prognose. Systemen en begrippen. Het budgetproces. Resultaten- en balansprognoses.

3. Voorbereiding van een begroting

Een case-studie in kleine groepen om de deelnemers in staat te stellen een resultaten- en balansprognose, alsook een actieplan op te stellen.

4. Budgettering

Op basis van veronderstellingen en schattingen een liquiditeitsplanning, een investeringsbudget en een financieringsbudget opstellen. Kosten analyse. Budgettering van vaste en variabele kosten. Break even en bijdrage analyse.

5. Het bepalen van de doelstellingen van een budget

Deze case-studie handelt over een gedecentraliseerde onderneming met eigen winstverantwoordelijkheid. Het toont aan hoe begrotingen, per afdeling opgesteld, de doelstellingen van de directie kunnen realiseren.

6. Budgettering en Algemene Ondernemingsplannen (AOP)

Doelstellingen in het kader van beschikbare middelen, capaciteiten en omgeving. Berichtgevingen en communicaties - opzet, snelheid, frequentie, duidelijkheid, routinewerkzaamheden in tegenstelling tot speciale informatie -.

7. Het analyseren van de effectiviteit van een budgetcontrolesysteem

De derde case-studie geeft de deelnemers de gelegenheid een vrij gekompliceerd budgetcontrole- en rapporteringssysteem te analyseren en verbeteringen voor te stellen.

8. Budgetrapportering en Kostenbepaling

Deze speciale oefening toont aan hoe budgetten en financiële rapporten gebruikt kunnen worden ter bepaling van de kosten per produkt en per produktengroep. Verschillende kostensoorten.

9. Planning en Controlesystemen

Algemene ondernemingsplannen en motivatie van de managers. De rol van controller of de financiële medewerker in het kader van planning en controlesystemen. Het "opponeren" tegen het systeem. Herzien van planning en doelstellingen.

10. Waardering rapporterings- en controlesystemen

Deze case-studie behandelt de problemen omtrent het invoeren van gekompliceerde planning- en controlesystemen in een grote onderneming.

11. Samenvatting en konklusie

VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL
Specialisatiemogelijkheden voor licentiaten en doctors in de rechten

De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Brussel biedt licentiaten en doctors in de Rechten volgende aanvullende studies en specialisatiemogelijkheden in het Nederlands :

- Licentie in de criminologische wetenschappen
- Licentie in het zee- en luchtrecht
- Bijzondere licentie in het verzekeringsrecht
- Bijzondere licentie in het internationaal recht
- Bijzondere licentie in het economisch recht
- Bijzondere licentie in het sociaal recht
- Bijzondere licentie in de fiscale wetenschappen
- Bijzondere licentie in het europees recht
- Program on international legal cooperation.

Verdere inlichtingen kunnen bekomen worden op het secretariaat van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, bij de heer A. SWINNEN, tel. 49.98.30, toestel 3149-3159.

Inschrijvingen worden 's morgens aanvaard van 9 uur tot 11u30 op de Rooseveltlaan 50, eerste verdieping, bureau 113 tot 31 oktober 1973.

BOEKAANKONDIGING

VERENIGING VAN BELGISCHE STEDEN EN GEMEENTEN, BURGERLIJKE STAND—deel 3—Uitgeverij Vanden Broele, Brugge, 100 blz.

Het derde deel van de door de V.Z.W. Vereniging van Belgische steden en gemeenten verzorgde uitgave 'Burgerlijke stand—Begraafplaatsen—Lijkbezorging' handelt over de geboorte, de afstamming en de adoptie.

Dit boekje, dat door de heer F. Philippart bewerkt werd, biedt aan alle ambtenaren van de burgerlijke stand een beknopte en veilige handleiding. Zij vinden hierin alles wat zij over de betreffende onderwerpen weten en in verband hiermede doen moeten.

TIJDSCHRIFTEN

Revue Française de Sociologie.—jg. 1973—nr. 1

Luc Boltansky, L'espace positionnel : multiplicité des positions institutionnelles et habitus de classe.—Philippe Besnard, Durkheim et les femmes ou le Suicide inachevé.—Noëlle Gérôme, Les disparités dans l'administration de l'enseignement primaire. Réflexions sur la centralisation.—Jean-Michel Chapoulie, Sur l'analyse sociologique des groupes professionnels.—Notes critiques.—Bibliographie.

nr. 2

Jean Stœtzel, L'âge et le revenu.—Etienne Gehin, Descartes et Montesquieu.—Fanny Colonna, Verdict scolaire et position de classe dans l'Algérie coloniale.—Rémy Ponton, Programme esthétique et capital symbolique.—François Dubet, L'adaptation sociale des jeunes à travers le projet.—A. Memmi, W. Ackermann N. et S. Zoberman ; Pratique religieuse et identité juive.—Bibliographie.—Informations.